IOAN. WOVWERI

DIES ÆSTIVA

SIVE

DE VMBRA

PAEGNION.

Sumptibus Michaëlis Heringij.

ANNO M. D. CX.

AMPLISS: ET CLARISS:
VIRO
Dn. HIERONYMO VOEGLERO.
REIPVBLICÆ HAMBVRGENSIS COS. DIGNISS:
D: D.

Ampliß. & Clariß. Consul.

SOCRATES, Deorum hominumq; iudicio ſapientiſsimus, inter præcipua humanę felicitatis bona

 cen-

censere solebat amicos. Verissimum hoc oraculum illi demum experti sunt, quos fati sui asperitas omnibus ijs bonis, quibus plebeij animi excitantur penitus spoliauit; qui velut in hostili terra expositi, solitudinem & contemtum ineptissimorum tulerunt,

runt, & minimè mo-
rosi omnibus sese sub-
mittere coacti sunt:
quibus operosa ætas
inter obsequia inge-
nuo indigna sine fru-
ctu periit. Nam &
hoc genus infelicium
inuentum, qui tam
infesto sidere nati, ut
cum omnia fecissent,
quauis arte hominũ

 ani-

animos ſibi conciliare conati, hoc unicum tamen aſſecuti ſint, ut decepti inter adulantium greges, & falſa ſpecie amantium ſoli relinquerentur, & cum res aduerſæ & irriti labores miſeros deprehendiſſent tanquam in vaſta ſolitudine aliena auxilia

fru=

frustra inuocarent. rectè igitur[a] Alexander statuę Achillis coronam imposuit: non quod Deorum sanguine natus, aut fato Troiæ editus, sed quod Patroclo amico usus. Hoc ille tot gentium victor omnibus coronis augustius, omnibus palmatis &

a. Plutarch. Alexand.

trabeis gloriosius iu-
dicabat, ipse omni
triumpho maior. Et-
enim si non utilitate,
ut vulgus solet, ami-
citiam æstimemus,
sed vero usu & ho-
nesto oblectamento,
non video quid ma-
gis afficiat, quam a-
micitia fidelis & sine
fuco officiosa. Illa co-
gita-

gitationibus noſtris præparatũ exhibet pectus, in quo tutò deponere liceat, quod penes te ſolum perijſſe oportuit: illa facilem & ad omnia honeſta promtum præbet animũ; ſimulque conſcientiam, quam non magis verearis, quam tuam; imo frontem,

quæ nunquam rubore suffundatur, nisi nostrã verecundia pictam, senserit. Illa consilium dubijs, solatiũ oppressis præbet. Quod si res aduersæ, ut nonnullis sapientum placuisse video, gemitu exonerantur, & lacrumis paratis in ostentationem doloris le-

ni-

nimentum inueniunt, vera amicitia dabit, qui ambitiosus in planctus, qui lacrumas dolenti commendabit, & mærorem æmulatione juuabit Sed inprimis fastidiosè legendi amici: & si honestam & exoptatam omnino captemus voluptatem,

non

non ſatis eſt, ſi fides & beneuolẽtia conſtet: hunc quæro cuius ipſe conſpectus delectet; in quo genium noſtrum exoſculamur; qui in ludicris & ſerijs pari nobiſcum voluntate concinit. unum animum in duobus diuiſum velim. recte enim Ariſtoteles ami-

micum definiebat μίαν ψυχὴν δυσὶ σώμασιν ἐνοικοῦσαν. Sed in tanta bonorum egestate difficile talẽ inuenias. ideoque non sine causa vehementer mihi gratulor, quod cum amor virtutis, & ingenij mei munera, semper adeò & ubiq; inimicos mihi pepererunt, siue

hoc

hoc optimis familia=
re, siue in eo singulari
sim fato tibi tamen
amplissime Cos. tan=
topere imposuerunt,
ut amatorem inue=
nerint. Neque enim
vulgaris & ambitiosa
humanitate compo=
situs amor nos con=
iunxit ; sed sanctus
ille & sincerus , sine
fuco & fallaciis in=
teger.

teger. Quod ſi ea demum amicitia firma & ſtabilis, quam vera virtus & intemerata fides aluit & excitauit: certo omine æternam et nunquam intermorituram hanc noſtram præcipio. Admirabiles enim virtutes tuæ uel renitentem in amorem

rapu-

rapuerūt. Et ne præpeditum affectu existimes, non poterat nisi admiratione amor excitari. Nulla autem nobis admiratio, nisi solida & vera virtute concitata. Hanc in te amo, hanc admiror. Ne inuidiosè referā eximias animi dotes, & rerum ciuiliū insi-

inſignem peritiam: o=
rationem comtam,
& peculiari quadam
promtitudine com-
mendandam. Quid
loquar virtutes lenio=
res, ſpecie blandas:
gravitatem non au=
ſteram, non aſperam
ſeveritatem: & natu=
ræ ſingularē gratiam
conciliandis hominū
animis: morum ſum=

mam dulcedinem, &
æquam sui æstimatio-
nem. Quid deniq; re-
censeam labores va-
rios, & summa peri-
cula, quæ pro Repu-
blica sustinuisti: ac
proxima legatione ad
Hispaniarum Regem,
cum ex gravissimo
vulnere inter acerbos
dolorum cruciatus de
vita periclitari cœpe-
ras,

ras: iam certus ultimã necessitatem properantibus fatis immi- nere: sanè in eo discri- mine constitutus, ut inuicto animo, quod Lacones illi qui ad Thermopylas ceciderunt, renunciari tuis iuberes:

Dic hospes Troiæ, nos te hic vidisse I. Tusc.
jacentes,
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Qui has virtutes tuas &merita in rempublicam nouit, nõ temere nec ludente fortuna ad summum honorũ fastigiũ te ascendisse iudicabit. Iure tuo hoc postulare poteras, honore maior, quem mereri, quam obtinere maluisti. Sed parcam detracto velo te tibi ostendere: iam

enim

enim facili verecun-
diæ tuæ onerosus esse
cæpi; & fallor aũt mo-
destia stimulatus offi-
cio orationis meæ
lubens intercederes.
Contemplatus igitur
hanc pulcritudinem,
& decoras virtutum
effigies, habet animus
tuus cur sibi placeat,
& incredibili magni-
tudine sese erigat, fa-

mæ & perennis gloriæ securus. Quæ quidẽ vel invitũ me flectere poterant, ut amicitiã tuam ultrò quærerẽ, nec impetu sed ratione sectarer. Quod ut publico testimonio omnibus innotescere t, & posteritati constaret me vero precio te ęstimasse, ludicrum hoc opus nomini

tuo

tuo inſcribere volui: Quod tamen non legitimum obfero munus, ſed eius obſidem: coronam ſcilicet in gratiæ tuæ templo dedico, ut in locum areſcentis te dignum muns ſubſtituatur. Hoc igitur, quæ genii tui facilitas, permiſeris,

VM-

VMBRA noſtra clariſsimi nominis tui ſplendore tantiſper illuſtretur. Vale Ampliſs. & Clariſs. Coſ. Ex arce Gottorpiana V. Kl. Auguſti CIↃ IↃCX.

T. Joan: Wouwerus.

IOAN. WOVWERI
IN
PÆGNION DE VMBRA
PROLEGOMENA.

SI quis ex me quærat, qua in re mortales potissimùm hallucinentur: non vereor asserere inter præcipuos hominum errores; quòd nunquam detracto velamento res ipsas æstiment, sed earum speciosa quædam simulacra quasi per caliginem intueantur. Vt ille scilicet in apologo canis vmbram corpori præfert & imaginem offæ, quam ore tenebat: frustra captat: ita pleriq; inania rerum simulacra & falsas ima-

imagines pro rebus ipsis consectamur. Sanè quæcunq; mortales anxiis votis & periculoso ambitu petunt, simulacra quædam & effigies, quas speciē rerum ipsarum captant, & planè Ixionio amplexu assequuntur. Unde meritò sanctißimus Philosophiæ Antistes Plato a *grauißimè reprehendit* τοὺς σκιαμαχοῦντας πρὸς ἀλλήλους, καὶ στασιάζοντας περὶ τοῦ ἄρχειν, ὡς μεγάλου τινὸς ἀγαθοῦ ὄντος *eos qui de honore ut de umbrâ contendunt, turbasq; mouent & tumultus excitant de imperio & principatu tanquam de ingenti aliquo bono. Verè quidem de honore, ut de umbra certant. Nam si verum amamus, & exstinctâ vulgi opinione apertis oculis rem consideremus, quid aliud*

a VII. de Repub.

quæso honor & magnæ potentiæ species, quàm fallaces epulæ & dulcia venena: quibus, tanquam Circæo poculo ebrii, occumbimus: seu potius, ut in eâdem versemur imagine, quid aliud, inquam, in speciem compositus iste splendor, quàm fax inuoluta caligini, aut ignis inani stipulâ incensus, mox largißimo deflagraturus fumo. Nempe ut umbra incredibili aduolat velocitate, & ferrugineo suo peplo omnia obuoluit; sed eadem vel leui corporis flexu perit nobis aut euanescit, & quâ accesserat pernicitate, aufugit: ita magni honores, quos plerumq; ad indignos, sæpe ad flagitiosos magnorum gratia, aut furor populi deferre solet, subitò adfluunt, ingenti circumfusos splendore toti orbi exponunt,

nunt,

nunt, illustres & conspicuos omnibus prabent, usq; adeò ut vel parentum vota euocent, qui religiosâ oratione eandem fortunam suis petunt. Sed quo ceperant incremento desinunt, & celeri vestigio sese proripiunt, fumum ex fulgore relinquentes. Irata enim muneribus suis fastidiosa princeps, quæ ludibunda contulerat jocosè repetit, et quâ concesserat leuitate aufert. Sanè in præcipitio hæremus; decidendum est si vacillare cœpimus. Ut enim umbra non coërcetur, quibusuis illam compescere aut includere repagulis coneris, sed aëriâ suâ leuitate facile elabitur: ita honorum decora si fugere ceperint, ægrè retinentur: animosè potius quod ille ad fortunam: Honorem.

Laudo

Laudo manentem: si celeres quatit
Pennas, resigno quæ dedit.

Cum igitur hoc vitæ genus errantem alligasset, in quo non tàm res ipsas, quàm earum umbras & simulacra sectamur, seriò indulgere libuit errori, & effusissimo amplexu Umbram inuadere: ut verè & seriò ostenderem, meâ sententiâ omnem ambitum pruritum animi malè affecti: omniaque illa ad quæ suspirant mortales, quæ magno anhelitu prodigi animæ petunt, fluxa, fallacia, incerta, instar umbræ festinatione præcipiti elabentia, & sapienti ne exoptanda quidem; insidias fraudesq; fortunæ, quibus in perniciem sectatores suos præcipitare solet. Hæc ratio me induxit ad meditationem ludicram planè, &

inertis ocii. Unde apud morosos istos & tristes pædagogos, alieni temporis rigidissimos exactores, parata mihi reprehensio, quasi has horas melius perdere poteram. Certè de existimatione meâ periclitabor, si seueros hos patruos judices feram. qui si in accusatione irati perseuerent, respondebo quod olim Imperator Romanus: Ocii sui rationem neminem reddere. *Quasi verò nouum planè & inusitatum animos in ludum dare, & blandâ studiorum remissione sæpe componere. Sanè grauissimi quique mortalium ludicris & ridiculis ocium suum oblectarunt. Socratem immixtum pueris ludentium juuasse hilaritatem: & Catonem nucibus lusisse: Scipionem verò & Læli-*

Lalium ad Caietam conchas, aliaq; id genus eiectamenta maris & litorales quisquilias, quas fluctus quotidie exspuere solent, legisse æqui censores accepimus. Longè profectò infra conditionem suam descenderunt: tàm vilibus rebus dediti: & tamen quis audebit in illis accusare inertiam, quibus nihil vitio verti potest? quis rationem temporis malè collocati ab ijs exigere sustinebit, qui totius orbis elogio industrii & strenui? Non deerit profectò siue lusui siue commentationi meæ patrocinium, si ad exempla magnorum virorum confugere velim. Platonem augustioris sapientiæ magistrum elegiis, & quidem lasciuis, in pueros Alexin & Astera lusisse magnis autoribus

 prodi-

proditum. Zeno rigidiβimæ ſectæ pater conſcripſit τέχνην ἐρωτικὴν ſiue artem amandi. & maioribus noti fuerunt Perſæi Philoſophi dialogi collecti ex eiuſdem Zenonis commentariis, in quibus diſſerebat de baſiis: quâ ratione ſomnus *in* conuiuiis pelleretur, & quis vſus formoſorum. *Ariſtippus verò ad Laida meretricem de vſu ſpeculi volumen compoſuit. quamuis illum excuſare poterit liberior, &, propè dixerim, temulenta Philoſophia. quam etſi non ſuſceperat Phocion Peripateticus, tamen libro quem inſcripſit* κέρας ἀμαλθείας, *meretricum hiſtoriam intexuit. Dignum omninò Philoſophi ſupercilio argumentum. Chryſippus*[a] *verò Stoicus*

[a] *Diog. Laërt.*

cccxi volumina in quibus Dialecticam tradebat, *reliquit. Nec minori contentione in friuolis & inutilibus laborauit Didymus*[b] *Grammaticus*, *qui quatuor millia librorum composuit*, *in quibus varias & rectè censentibus ridiculas quæstiones proposuit: qualis illa:* ebriosior Anacreon an libidinosior vixisset. an Sappho se publicè prostituisset. *C. verò*[c] *Melissus libros ineptiarum siue iocorum iam annum agens sexagesimum componere aggressus est, eorumq́ centum & quinquaginta absoluit. Sanè & principum Poëtarum Batrachomyomachian & Culicem cum admiratione legimus. Et ne Philosophos solùm aut Grammaticos & Poëtas ad defensionem pro-*

b. Seneca epist. xxcii.

c. Sueto. de claris Grammat.

trabam, Julius Cæsar, quo nemo ab orbe condito occupatior, de analogiâ scripsit. Claudius[d] verò Cæsar de tribus literis volumen edidit. Quin & Marcus Varro, summis in Repub. dignitatibus perfunctus, morosæ & supervacuæ diligentiæ complures libros reliquit: & inter illos Satyrā: σκιαμαχίαν: Quid igitur detrectamus eam insistere viam, quam inoffenso pede tot præclari viri transierunt? Philosophi, Imperatores, Consules Romani, non tantùm in supervacuis & ab usu recedentibus laborarunt: sed vili & infami argumento ingenium ostentare sustinuerunt. Sanè tolerabilius de Vmbrâ cōmentabor, quàm ingentia condā volumina, plena ambiguis cavillationib. et strophis sycophantarum.

[d] Sueton. Claud.

tarum. Miseret me Chrysippi, cùm cogito, quanto animi tormento, quàm assiduis vigiliis Sophisticen docuit. Dignum profectò operæ precium, jeiuno et irrito acumine famam propagasse: quo fortè hoc assecutus erat, ut argutè imperitum captaret. At verò multitudo errantium non eleuat delictum. Omnes igitur eadem obruit causa, omnes idem inuoluit error. Nempe hoc meruerant studia amœniora, ut tàm difficiles & morosi essemus in leui peccato: præsertim cum ingenii amore nos deliquisse constet. Senatus P. R. Carneadem summis uiribus contra justiciam differentem, audiuit æquo animo. Mirabantur quidem tàm multa aduersus justiciam veteratoriè dici potuisse:

nec temerè tamen hominis ingenium, sed Sophisticen damnabant. Declamatorum olim furor tàm fœcundus nugarum fuit, ut nihil meditarentur, quàm piratas cum catenis in littore stantes, virgines in pestilentiâ immolandas, [e] encomia febris, hyemis, muscarum, aliaq; his ineptiora: quibus non tantùm eloquentiam perdebant, sed adolescentum animos ad magna surgentes penitus concidebant. Nec tamen propterea pulsi orbe Romano, aut soli in Scholis relicti sunt. Dionem quoq; Prusæum non Sophistam, sed Sophistam Philosophum [f] psittaci laudes composuisse tradit Philostratus: nec propterea apud posteros gloria præstantissimi eius ingenii imminuta. Sed omninò res

e. Auctor. ad Herenn.

f. Vide. Synesium, Dione.

abie-

abiectißima Vmbra; imò ne inter res quidem censenda. At verò [g] Democritus & Epicurus ex Vmbrâ & Vacuo vniuersi constitutionem composuerunt: nec profectò Demostheni pudori fuit mentionem eius inserere in sanctißimo iudicum collegio, & in causâ capitali præsidium ab vmbra asini petere. ne dicam omnes Philosophos de asini vmbrâ [h] contendere & inter se dimicare, ut Lucianus [i] memoriæ prodidit. [k] Archippus quoq; laudem ingenii captauit ex opere, quod de asini umbrâ conscripsit. Si igitur summus orator tanti æstimauit asini vmbram, ut in re maximi momenti auxilium eius imploraret: si Philosophi de eâdem digladiantur, quid mihi promittere non ausim,

g. Vide Irenæum lib. II. aduers. hæres.

h. Plutarch. in Rhet: in Demosth.

i. Sertis.

k. Suidas.

ansim, qui non de asini umbrâ, sed præcipuò naturæ miraculo Umbrâ orationem institui. Sed in re paruâ & exili, tantoperè immorandum non erat. Enimuero in rebus exiguis & contemtis, magna ingenia facile sese ostendere possunt. Nisi me animus fallit, pictores operosâ difficultate imaginum extremitates, subtilitate summâ ad similitudinem præscindunt; facili verò ductu eas lineas effingunt, quæ vel fugientibus conspicuæ. Exiguum sanè opus, ingentis animi typum exprimere potest. Nemo paulò peritior, quin præferat signum Phidiæ omnibus Mausolæis, & vastis pyramidum substructionibus. Callicratis fama celebrior, quòd formicas aliaque animalia tantæ tenuitatis

fecit,

fecit; ut eorum particulæ discerni non possent. Myrmecides verò apud posteros gloriâ inclitus, quòd quadrigas eburneas cum agitatore elaborauit, quam alis suis musca absconderet. Pyreicus autem summam gloriam consecutus est, quòd humilia sectatus, tonstrinas, obsonia, asellos, aliaq; similia graphicè exprimeret. Phidiam deniq; posteris narrarunt l. Iulian. epist. *non tantùm ingentes statuæ, quas Olympiis aut Athenis confecit, sed cicadæ & apiculæ, mirabili artificio sculptæ. Adeò* in tenui labor: at tenuis non gloria. *Quanquam satius erat erudito silentio imperitis occurrere: quod profectò fecissem, nisi veritus taciturnitatem*

pro

pro confeßione criminis exciperent. Aspersa macula eluenda fuit; sed leui operâ, ne elaborata defensio culpam augeret. Diem verò æstiuum *opusculum hoc inscripsi, nihil imitatus aliorum ingenia, qui titulos exquisitißimos libris suis, tanquam emblemata, præfigere solent: sed ut candidè faterer & præ me ferrem paucis diebus æstiuis subito calore, & festinandi quâdam voluptate, quod facile probabit, aliud agenti excidisse; seù potius, ut vera ratio inscriptionis constet, quòd simile animalculis, quorum ab ortu interitus incipit, nec vltra diem æstiuum vitam extendunt, ita ætatem non ferret nec canesceret. Pausias pictor arti daturus famam celeritatis, ab-*

soluit

ſoluit uno die tabellam, quæ inde hemereſios vocata. Verè hæc tabella hemereſios. in quâ non tàm affectata, quàm ſecuta celeritatis gloria. Ab eâdem cauſâ παίγνιον. Luſimus enim iſta non ſcripſimus: nec tàm ad Cleanthis quàm Ariſtippi lucernam commentati ſumus, ut vel hinc conſtet, nullo genere me laureolam ex muſtacco petere, & inanis gloriola fumum ex fumo captare. Leuis animi cenſebat Cicero[m] vmbras falſæ gloriæ conſectari. *Sanè non veram illam & legitimam, ſed inanem potius ex vmbra rumorem aucupabor. Unicum vero hoc oro & obteſtor, qui ſtudiorum amœnitates amant & ſectantur, ut ſi qui naui*

m. Orat. in Piſon.

ſub

ſub hac UMBRA, ne diligenti
nimis perſpicacitate eos inueſtigent,
ſed æquitate cenſentium nebuloſo
umbræ pallio obducti de-
liteſcant.

IOAN. WOUWERI
DIES ÆSTIVA.
SIVE
DE UMBRA
PÆGNION.

Caput I.

Occasio dissertationis: inducta varia fictione poetica. descriptione magni æstus; amœnissimi loci: umbræ fugientis subinde ac redeuntis. Explicatus Virgilij locus: Propositum item operis argumentum, & declarata instituti ratio.

Torrida perpetuis ardebat solibus æstas,
Æthiopasq́; nigros, Libyæq́; calentis arenas
Vrebat radiis iam cœli summa pererrans
Sol oculus mundi, tardi sub sidere cancri.
Alma Ceres flavum caput exornata coronis
Læta suo passim vestibat munere campos.

Flora decus rerum picturato aurea peplo
Spargebat variis emblemata mille figuris.

Æstas, inquam, anni erat, & summa ac penè perpetua cœli flagrantia, inde assiduis flammis adusta arva tristiori enituerant facie, & sata velut igneo decocta fomite flavo nimis & penè arescenti, ut ita dicam, crine passim apparebant. Jam limphæ quoq; exili venulâ per lapillos fluere cæperant: ipsaq; adeò flumina difficili & lento fluxu iter explicabant, &, quod ille ait,

——per notas ibant morientia ripas.

Animalia quoq; fessa & torpore languida vix sese à terris suspendebant. Nec homines quidem, etsi variis integumentis calorem propellerent, & novis ingeniis in remedium laborarent, vitare æstum poterant, sed corpora soluti penitus diffluebant. Cum itaq; tædium gravissimi ardoris fallere quærerem, concessi in amœnissimum locum,

Fraxinus æstivas ubi spargere cæperat umbras,
Et graciles summo nutabant vertice pinus;

Laurus

Laurus baccigeris tendebat brachia ramis,
Etesiaeq́; leues, & somno mollior aura
Arguto resonas stringebant murmure siluas.
Aeriae volucres iucundo carmine Nymphas
Laudabāt Dryades; & rustica numina Faunos.
Inter quas gratâ philomela sub arboris vmbrâ
Tereî questa nefas mulcebat cantibus auras
Iucundosq́; ciens lusus, propriumq́; salaci
Ingeminans nomen repetebat carmine Coccys.
Lucidus irriguo per tesqua virentia campi
Amnis anhelantes voluebat gurgite fluctus
Illidens tacitò limpharum verbere tophos
Cuius graminea cultam prope marginis oram
Ludentes varijs certabant floribus herbae.
Quales Gargarei sub climate montis opaci
Muscosos fundit vertex Idaeus ad amnes.
Hîc viola molles serpentibus oscula blandis
Mistae insertabant hederis, colocasia citris.
Nec vario deêrat Leucoïon vsibus aptum,
Nec Clytie Phoebi quae florem inclinat ad ortus
Exanimata caput, dominumq́; salutat euntem:
Et passim roseo nati de sanguine flores
Purpurea inscripti Telamoni nomina regis,
Albaq́; pallidulis intexta papauera calthis.
Talis nempe Iovi suffecit pabula campus

Cum tamuris hirtas adiunxit cornibus aures
Inter Sidonias gaudens mugire iuvencas.

Sed ne carmine quod ſentio effingam: cum, inquam, petii locum, in quo prata gramine induta, & florum purpurâ, tanquam vermiculato emblemate picta, iucundiſsimâ luce, velut decenti riſu, adſpectus meos remunerabant. Arbores ſparſim conſitæ, & frondium laxiores ſolutæ comas gratiſsimam umbram præbebant: & ne quid deeſſet, errantes iſti ramorum intextus omne genus alitum adduxerant, qui grata vernilitate, & fractâ quâdam dulcedine Nymphas ſuas colebant. Inprimis philomela dulci gemitu Sithonium referebat facinus, & damnatos Terei amores cantu repetebat: tanto tamq; indefeſſo ſtudio, ut alias volucres, quæ ſuaviſsimum carmen argutantur, ad certamen prouocaret. Diceres aut Gratiarum hoc diuerſorium, aut naturæ parentē invidioſè huc tranſtuliſſe ex Idæo vertice eundem locum, in quo Phrygius opilio inter æmulas formæ Deas ſententiam precio libidinis ven-

vendidit. Non longè prope adiacentis devexa vallis ebullientes advertebam undas, quasi anxias quo cursum flecterent: quæ deinde erranti divisæ ambitu, querulo strepitu præterfluebant; mox postquam sorores receperant undas, in legitimum flumen emanabant; cui innata virgulta miti aurâ spirantis Favonii leuiter mota, tàm suavi sono pertentatum mulcebant aera, ut iurares canere Sirenes, aut olores prænuncium mortis suæ meditari melos. Tanta sane loci pulcritudo, tàm admiranda amænitas, ut vel invitum ac renitentem attraheret. Nolui igitur mihi negare voluptatem, quam secessus iste suppeditabat. Nam ob arborum opacitatem & præterluentis vndæ, ut Poëtæ ludentes loquuntur, planctus, sedando æstui, & conciliando sopori blandum & appositum noveram. Cum itaq; reclinis, & iam penè ad quietem compositus facilem somnum invitassem, toto cœlo uelut tenebris obducto nebuloso peplo suo involutum, tanquam brachiis plumâ mollioribus, VMBRA me amplexa est; adspirante

ſubinde Zephyro, quaſi nutus eius ſecutus obſequio adeſſet. Neq; enim continuo ſpiritu, ſed leni & per interualla redeunti aurâ laſciuiens adſpirabat; qualis illa mitis & grata, cum Amorum deuehit comitatum. Dum hæc miror, penè me ſenſus reliquerant: tanta enim dulcedo attonitum inuaſerat, vt inter illuſtres animas & cœleſtium plenas ſplendidiſsimo candore circumfuſus præclara ac tantum non diuina contemplari mihi viderer, & iam humanæ contagionis, ſiue, vt Platonici loquuntur, alluuionis materialis obliuio occuparet. Dulçe mihi & iucundum ita perire, quod, ſi licuiſſet, pro munere excepiſſem. Sanè tum demum ſapientum oraculis applaudere cœpi, qui iſtiusmodi præmia magnis animis & Deo dignis promittunt.

Sed ne importunè philoſophemur, & cœleſtia indecorè contrectemus, malim dicere nunquam ſuauiorem egiſſe noctem in thoro Cupidinis Pſychen, Mileſijs fabellis nobilem, quàm ego iſtam lucem, quâ me amplexu effuſiſsimo Vmbra dignata eſt: unde non minori

deſi-

desiderio amicæ huius cœlestem & prope dixerim diuinam faciem, quàm illa infelix fugientis mariti vultum contueri gestiebam. Sed cum totam animi aciem in eam conuertere cepissem, præuertit sensum meum diuina; præcipiti fugâ per aëris campos auolauit, & adspectui nostro sese inuidiosè subduxit. Ego quantum visu poteram fugientem prospiciens, quærere cœpi quod perierat, veráq; voluptate tum demum me fraudatum sensi. Sed quâ recesserat fugâ mox redijt,

** Et vera incessu patuit Dea* ——— Virgil. Æneid. 1.

---

* *Incessu patuit Dea.* Exprimo accessum Vmbræ, quæ simul atque se ostendit, adest. Neq; enim sensim gradum promouet. Virgilij versus adumbratus ex Homeri III. Iliados, vbi Achilles Neptunum alloquitur tanquam hominem, & incessu agnoscit Deum. ita Iliad. N. Deos facilè incessu dignosci. Differre igitur hunc Deorum incessum oportuit ab humano, si eo dignoscebantur. Qualis igitur ille incessus? Non incedunt dij pedibus alternatim motis, ut homines, sed simul utroque pede moto gradum promouent. Hoc colligimus ex Heliodori Æthyop. qui describit statuas Deorum apud Ægyptios pedibus pariter iunctis, ut appareat ita illos pedes promouere. Atque is uerus est sensus versus Virgiliani.

hoc ſemel iterumq; ingenti meo ſtupore fecit, & nebuloſis ſubinde laciniis confuſum implicuit. Subtracta enim & ſimul reddita imago errantes ludebat oculos, verebarq; adeò quod recepiſſem perderem. Cum verò ſubinde adlubeſceret rediuiua, & mox ſubterfugeret exſtincta, interrogare animum meum cæpi, an etiam amor Deas tangeret. Recedere enim videbatur, quaſi æmulos timeret complexus, aut diuini vultus ſui prædatores. Nec deſiſtebat tamen redire momentaria, & furtiuis ſubinde blandiri oſculis. Inter hæc animi ſuſpenſus, totusq; adeo in perditâ hærebam imagine, quam toties eluſus, velut novâ accenſus libidine, affectabar, redeuntemq; in oſculum applicare, & amplexui iungere conſtitueram, ſed irrito planè conatu. Humanos enim faſtidiebat Dea complexus, & à blanditiis meis meritò ſe reijciebat. Non compreſsi igitur diutius vocem, ſed relligioſo murmure: Diua virgo, inquam, ſiue tu Dea, ſiue Dearum æmula, regina inferni, inimica lucis, permitte contemplemur cœleſtis

iſtius

istius vultus tui pulcritudinem. Non planè profanus ad hæc sacra accedo. quod si de Maiestate nominis tui nostra aliquid deterat inscitia, ignosce quæso propitia: sedulâ atq; officiosâ hoc fiet iniuriâ,& quo facilius renuentem flecterem,ita versu apprecabar:

Nympha, soporiferæ seu tu Dea nuncia noctis,
Seu sis illius æmula, sive comes,
Quæ Phlegetontæi furvâ Plutonis in aulâ
Tartareæ flectis regia sceptra domus,
Quæ nusquam stabilis,nullâ regione moraris,
Nunc habitas manes Elysiumq́; nemus:
Iam superas alis penetrans pernicibus oras,
In variis mundi diceris esse locis:
Detege cœlestes tenebris, Dea, detege vultus,
Abdita contempler numinis ora tui.
Non ego Diva tuas accedo profanus ad aras,
Orgia pollutâ non ego mente colo.
Si mea deminuat tamen ignorantia quicquam
Nominis augustâ de gravitate tui.
Non violet studiosa tuas iniuria laudes,
Quæ specimen doctæ sedulitatis habet.

Vix dum finieram,& repente,velut cœlo nubibus obducto, Vmbra tota re-

ſoluta velo ſuo latiſsimè expanſo me ob-
voluit. Pœnitebat iam fugæ, & quaſi
prehendi geſtiret, fixa conſiſtebat. At
vero poſtquam diutius tenebroſo hoc
ſyrmate opertus obhæſiſſem, ſerò intel-
lexi ſpectari quidem divinos iſtos vul-
tus, comprehendi autem non poſſe.
Damnabam itaq; inconſultas preces &
temeraria vota, quodq; ſolùm poteram
ſectæ noſtræ familiares advocabam ar-
tes. Solet enim diuina illa Platonica fa-
milia, cui ſoli contigit, ſacrorum ſtudio,
ritè noſſe arcana religionum, & poteſta-
tes numinum, hymnos condere cœle-
ſtium honori; eorumq; laudes lætâ &
ſanctâ oratione complecti; ſimili maio-
rum æmulatione hæc quoque à nobis
prodita & Vmbræ conſecrata. Sed vt
ipſum mundi opificem ſilendo rectè
enunciamus, & ignorando ſcimus: ita
plurima rerum naturæ abdita & remota,
nec cogitatione comprehenſa, nec voce
edita. qua ratione in hoc ipſo naturæ
miraculo non pauca ſilentio tranſcurſa,
quæ obducta ignorantiæ ſipariis ſub
Vmbra recondita magnis ingenijs reue-
lata,

lata. Ego quidem abunde meâ ſententiâ argumentum implebo, ſi naturam & admirandas eius proprietates, ſi vim & potentiam, ſolertiamq; & ingenium, ac præclara eius beneficia depulſa umbroſâ caligine in lucem protraxero.

Caput II.

Vmbra definita & diuiſa. Qua ratione gignatur proditum. Subſtantia Vmbræ vindicata.

ET ne longius à metâ aberremus; vmbram definio locum ſiue ſpacium interiectu alicuius corporis lumine priuatum. Lucretius aërem lumine caſſum[a] *a. Lib. IV.*

Nam nihil eſſe poteſt, inquit, *aliud niſi lumine caſſus*
Aër, id quod nos vmbram perhibere ſuëmus.

Idem ille quâ ratione gignatur, his verſibus prodidit:

Nimirum quia terra locis ex ordine certis
Lumine priuatur Solis, quacunq; meantes
Officimus: repletur item, quod liquimus eius.

Propte-

Propterea fit, uti videatur quæ fuit vmbra
Corporis, è regione eadem nos usq; sequuta,
Semper enim noua se radiorũ lumina fundunt,
Primaq; dispereunt, quasi in ignẽ lana trahatur
Propterea facile & spoliatur lumine terra,
Et repletur item, nigrasq; sibi abluit umbras.

Vmbra igitur exsistit, quoties corpus opacum lucido obiicitur, propter cuius interpositionem directo transitu lumine priuatur. Sed ne præstantiam umbræ inscitiâ nostrâ imminuamus, aut dignitatis suæ deturbata solio planè obsordescat, quasi res sit leuissima, imò nihili & abiecta, aëri fugienti similis, advocandum Philosophiæ subsidium, cuius assertione constat, nullam oriri umbram sine luce. Vnde pleriq; Poëtarum, Philosophiæ flumine inundati, non simplicem lucis priuationem eam existimarunt, sed suâ quodammodo substantiâ consistere: quam sententiam amplexus est Proclus [b] Platonicus. Neq; enim subsistit vmbra sine aliquâ essentiâ, imperfecta quidem, sed qualem illam recepit à luminoso corpore, cuius est vmbra: at quate-

b. Lib. de æternitate mundi. Procli argumenta refutat Pererius Physices lib. XV.

quatenus illam parit corpus opacum, nuda tantùm priuatio. Desinant igitur maledicere & compescant stultiloquentiam imperiti, qui substantiam umbræ malitiosè eripiebant. Aliæ verò umbrarum rectæ: aliæ versæ: quarum illæ proiiciuntur in planum horizontis ab umbroso corpore ad angulos rectos finitori insistente: hæ verò à gnomonibus, qui soli obuertuntur, & ad planum circuli verticalis angulos rectos constituunt. Sed ne in erudito hoc campo latius evagemur, angustius curriculum mihi ipsi describam necesse est. Hæc enim de umbris ociosè inquirentibus relinquenda sunt: nos aliam instituti viam insistimus.

CAPVT III.

Commendata Vmbræ nobilitas ab antiquitate. Ante conditum orbem Vmbra. Nox ante diem exstitit. Eadem fons omnium rerum. Obstetrix Deorum. Vmbra tempore prior. Patria Vmbræ, spaci-

ſpacium vniuerſi. Nobilitas alieno ſuſpenſa ſuffragio: nec vera ex illâ laus ducenda.

QVod ſi in contemplatione Vmbræ etiam illa ſectemur, quæ populari ſiue opinione, ſiue errore plauſum inuenerunt, de eius nobilitate diſputandum erit. Quanquam alia ſuppetant quibus Diuæ noſtræ illuſtre nomen commendemus, & gloriam eius augeamus; hæc verò laus nobilitatis honori eius nequicquam confert, quæ ſcilicet in alienâ poteſtate, & plerunq; falſâ opinione ſita eſt. Sed ut mitis eſt Dea & lenis, non prouocabimus Vmbræ iram, ſi homines humanis oculis, atq; adeò mortali cenſu eam capiamus. Summam autem nobilitatem vulgaris opinio illam ſtatuit, quæ quantum memoria repeti poteſt, ſupra infinita ſæcula nota fuit, per longas & nunquam interciſas deducta ſtemmatum flexuras. Vnde & glorioſiſsimæ gentes de antiquitate inter ſe contenderunt; quorum aliæ, ut maiorem oſtentarent nobilitatem, originem ſuam fabulis obſcurarunt, quò ignorantia rudioribus antiquiorem perſuaderet; aliæ abſurda

quæq;

quæq; & à veritate abhorrentia commenta prodiderunt: aliæ deniq; peruersâ morositate prohibuerunt vulgari initia, ne horribile secretum prolatum in vulgus dedecus posteritati pareret. Si hoc errore ducamur, nobilissimum genus vmbræ probabo. neq; enim verebor asserere vmbræ originem ipsius mundi natalibus longè vetustiorem. Nam fide veteris Theologiæ constat, antequam hæc aurea cœli laquearia suspensa, & inter se pugnantia concordi quâdam pace officiis suis alligata, unum quendam naturæ fuisse vultum, confusamq; rerum molem, & iners sine opere pondus: longè tunc sparsam noctem ferrugineo peplo cuncta hæc obumbrasse. [a] Antiphanes Comicus in Theogoniâ tradit: *Chaos ex nocte & silentio genitum.* Vnde & noctem die priorem Orphei Theologia, & Thaletis [b] scitum docuit; ac [c] fontem rerum omnium atq; adeò [d] Deorum obstetricem nonnulli veterũ eam memorant. Postquã verò rudis illa rerũ facies discreta munere mitioris naturæ, noctem terræ vmbram didicimus.

a. Vide Irenæum lib. II.

b. Diog. Laert.

c. Higinus in fab.

d. Proclus in Timæũ Platonis.

Non

Non ineptè autem censeas, cum indigesta illa congeries tenebris vndiquaq; circumamicta, noctem fuisse aliarum rerum vmbram. Neq; enim temerè & pasśim sine aliquâ causâ tenebras istas, sed aliorum interpositione corporum exstitisse putârim. At profectò frustra de eius nobilitate disputamus, quæ nata fuit, si tamen ortum habet, antequam vlla de nobilitate opinio inualuisset. Etenim temporum mensuras iis constitui spaciis quæ cœlitum chorus certis & ordinatis reuersionibus per mundi vias conficit, sapientum solertia comprehendit. At verò priusquam stellarum isti ocelli luce siderea ardere ceperunt, & ex præscripto ordinis naturæ itinera sua expedire, iam vmbra latè occupârat. Quâ igitur ratione laborabimus in eruendo tempore ortus vmbræ, quæ fuit antequam temporum numeri inueniri aut comprehendi potuerunt. Ideoq; nec de parentibus illius anxiè inquirendum, aut quàm ingenuo prodita sanguine præposterâ diligentiâ indagandum: religioso potius silentio hæc præcipitia trans-

v. Plato in Timaeo.

transeamus, nec illicitâ curiositate, vltra quam concessum est, in eius natales inquiramus: satis superq; sapientes si hoc ipso, quòd existit, ortum ipsius inuoluamus. & quemadmodum Plato de eleganti ac perfecto isto mundi corpore:

Nullum eius exordiũ, quia scilicet semper fuit.

Eâdem ratione nec locum qui nascentem excepit prodimus. Quibus illam quæso alligemus terris, quæ totius vniuersi metata hospitium? quibus limitibus eius natales includamus, quæ totum orbem libero transgressu occupauit? Quamquam hæc ipsa fortuitâ & alieno suspensa suffragio ne in homine quidem contemplando æstimarem: etsi corruptâ opinione fucata ista & adscititia tanquam propria suscepimus; cum tamen aut parta parentibus, aut fortunæ iocantis munere collata, planè aliena sint, & sæpe quasi laciniæ sordibus obuelandis circumiectæ. Nempe ut fœda corpora porrigine & vlceribus depasta

ſcabiem ſuam ſplendidiſsimis tegunt faſciis: ita ſæpe grauiſsima vicia & ſordes infandas abſcondi iſtis videmus. Hoſtiæ publicarum libidinum, proſtibula, matronas habitu mentiuntur. Miremur iam aduenticia iſta in ſpeciem obducta nequitiam inuoluere. Rectius in Philocteta ſuo Attius Poëta Vlixen laudaturus: *Inclitum*, ait, *paruâ præditum patriâ, ſed nomine celebri claroq; potentem pectore Dardaniis grauem vltorem Laërtiaden.* Digna laudari in Vlixe præmiſerat, propria Vlixis: à quibus nihil Laërtes præcerperet; tandem verò patrem memorat, qui nequicquam eius gloriæ confert, niſi quod Vlixen genuiſſet. Simili modo Vmbram commendemus, nihil in eâ ſuſpicientes alieni, ſuis illam æſtimemus virtutibus, ſuis dotibus cenſeamus.

CAP.

CAPVT IV.

Laudes Vmbræ à naturâ eius & proprietate. Nata simul & perfecta. Forma Vmbræ. Duo præcipui colores. Elegantia formæ, discrepantia opinionum dubia. Aliæ proprietates Vmbræ. Stupenda eius agilitas & velocitas. Thaleti mens omnium velocissimum. Vmbra celeriori fertur motu, quam ipse Sol.

CONsideranti itaq; mihi, & animo repetenti cœlestem naturam Vmbræ, eiusq; proprietates, illud inprimis occurrit admirandum, quòd exceptâ lege, quâm natura omnibus ferè rebus posuit, ut certa sint cuiusq; primordia, quibus incipiant, certi progressus, quibus ad maturitatem deducantur: illa simul atq; nata, perfecta & vndiquaq; absoluta. Nulla eius partui aduocata Leuana; non Lucina, non Dij inuocati Nixii. Nullos transcendit infantiæ aut pueritiæ graudus, nullis subinde procedentibus annis, ad perfectam ætatem peruenit; sed statim ab ipsis natalibus plenæ maturitatis fuit. Prodigiosum memorant Mineruæ ortum,

quæ aperto Iouis capite ex eius cerebrô armata clypeo & cuſpide virago proſi-liit: Relinquamus iſta autoribus ſuis, quibus ingenioſa ſemper quælibet fingendi libido. verius ſanè de vmbrâ dixeris: illam ſtatim atq; hæ rerum moles editæ, expanſo fuligineo peplo omnia complexam obumbraſſe. Quòd ſi & formæ munera ſpectemus, nec illa quidem deſunt. Nam cum initio naſcentis mundi præcipuos duos colores natura conſtituiſſet; quorum ille diei, hic noctis: poſtremum ſibi adſciuit Vmbra, eoque enituit.

Phœbo pulcrior & ſorore Phœbi.

quo & populos ſub alieno, ut ita dicam, cœlo latè ſparſos, & interiectu diſsidentis oceani à noſtro orbe diuulſos effinxit. Atq; ut nobis gratia decoris & elegantia formæ in candore, ita illis in nigredine. eâq; ratione diuerſa cenſentium ſuffragiis, quæ opinio diſcrepans, ſuſcitat calculus formæ ſuſpenſus, & hactenus quis pulcrior nemo definire auſus: niſi potius Narciſsi ſequamur
iudi-

iudicium, qui captus amore Vmbræ vel solâ morte illam complexus est; vnde reuocatus in florem etiamnum viuit. Quanquam illud maiori animos contemplantium admiratione incendit, quòd subinde rediuiua perpetuam degat ætatem, tamdiu futura, quamdiu hæc vniuersi machina præscriptum naturæ consilio seruabit ordinem. Mirabile dictu, vires ab hoste sumit, quibusque vitam ademit eandem excitant & quasi animant. Nullas ætatum induit vires, nec pueritiæ nec senectæ imbecillitatem sentit, semper adeò eiusdem habitudinis atq; roboris. Inuiolata illi valetudo, nihilq; adeò quod corrumpere eam aut labefactare possit: etsi inimica naturæ suæ quamplurima experiatur. Quid incredibilem referam Vmbræ agilitatem, quam excitata promptitudine gestus flexusq; nostros atq; adeò omnis generis schemata imitetur? Quid summam velocitatem? cunctis corporibus iam propè sita subhæret, iam longo disiuncta interuallo nihilominus corporibus adsistit, Illa fugientes ceruos

& aues præsidio pennarum altissima euectas attingit, quin & per immensos oceani campos siue remigio siue ferentibus actas ventis naues assequitur. Parua loquor. Parthorum jacula, aut si quæ alia ingenti emissa celeritate consequitur & apprehendit. inde manifestus Thaletis [a] error, qui velocissimum omnium rerum statuebat mentem. Δία παντὸς γὰρ τρέχει, inquit, *nempe quia per vniuersum discurrit.* At verò quid illa simile habet vmbræ, & quid contra hanc posset, quæ ocyor Euro, incredibili pernicitate cuncta assequitur & contingit: Solisq; ipsius altitudinem & velocitatem, æmulâ celeritate imitatur & pari curriculo circumvoluitur. [b] Imò verò ne quid dissimulem, celeriori motu solem præcurrit. Mouetur enim Vmbra ad motum solis primum, siue communem magis quàm proprium, ideoq; velocior illius est motus quàm Solis.

[a] *Diog. Laert.*

[b] *Cleomedes Meteor, l.*

CAP.

Capvt V.

Vis & potentia Vmbræ. Ad Mercurij stellam pertingit. Venus & Mercurius satellites Solis. Certæ ipsis metæ, quas relicto sole non transeunt. Globus solus mater terræ, ne luna aliaque sidera luce sua priuentur. Triplici progressu incedit luna, ut Vmbræ incursus declinet. inde Triuia. Petronius illustratus. Luna multiplici diuerticulo vim vmbræ euitare, non potest. Eclipsis Lunaris quomodo contingat.

NEMO, ut arbitror, tàm obtusæ mentis, aut penitus diuinorum ignarus, quin hæc cum stupore recolat, & Vmbram tanquam præcipuum naturæ miraculum adoret. Vt autem institutum pertexamus, vis eius & potentia in medium protrahenda. quæ tàm immensa est, ut per singulas ferè totius vniuersi partes sparsa sit, nihilq; adeò in totâ rerum naturâ, quin illam sentiat præsentem. ideoq; quod Stoici de Deo, qui vim suæ maiestatis singulis insinuat, & continuo, ut ita dicam, attactu in omnibus operatur: *Omnia plena Deo*, appositè de Vmbra dixerim.

Nam etsi consilio naturæ partitæ singulorum vices videantur, & vmbræ, quasi ex sorte, tenebrarum contigisse regnum: tamen tanta eius potentia includi sese hisce terminis passa non est; transiliit præfinitos limites, & vim suam ad solis usq; vias, &

a. Varr.

[a] *Cæli cauernas aureas,*

extendit. Nam ad Mercurii usq; globum eam transcendere inter eruditos constat: qui tamen ut insultus eius siue eluderet, siue furtiuo flexu declinaret, nunquâm à sole discedit, nec unquam illi, sicuti nec Venus ex diametro opponitur. Atq; ideò cum nunquam à sole digrediantur, eius satellites dicuntur. Certas enim metas habent, ultra quas à sole non discedunt.[b] Venus citra quinquagesimum, Mercurius citra trigesimum gradum solem comitantur. Et sane prudenti inprimis consilio, rerum naturæ parens, orbem Solis in hoc mundi clypeo magnum & spaciosum consti tuit. Nisi enim ingenti amplitudinis spatio terram excederet Luna noctis decus

b. Cic. II. de Naturâ Deor. *Neq; Mercurium plus anniu, neq; Venerem plus duorum signorum internallo à sole discedere.*

decus exili omninò luce præmicaret, aut planè omni fulgore destitueretur. Quin imò limbus iste præcinctus duodecim signis ſidereâ face incenſis, atq; adeò cœli iſtæc templa variato aſtrorum exornata cælamine, non ſpargerent almam hanc lucem, toruo quodam decore gratiorem, ſed quotidie varios labores & defectus paterentur. Tanta igitur tamq; immenſa vmbræ poteſtas, ut ſingulari prouidentiâ natura eam coërcere coacta ſit, & certis carceribus definire, ne ſeuera hæc luminis gratia, quibus pictis noctibus tot ſiderum faces contemplantium hilaritatem iuuant, mundo periret. Cum verò Luna creata ſit decus noctis, & in remedium tenebrarum à naturâ data, iratior Vmbra quaſi præfixos limites tranſiliiſſet, & extra territorium imperium exerceret in ipſius regnum venire auſa, illam potiſsimum aggredi eiq; inſidiari conata eſt. Verita autem Vmbram Luna, mirificè aduerſus illius impetum ſeſe muniit: & peritiâ planè gladiatoriâ, obliquato & flexuoſo inceſſu inſultus ipſius

fallere adnititur, paulumq; relictâ Solis orbitâ, iam ad boreales Zodiaci partes, iam in austrum diuertit, & præter consuetos illos duos motus, in latitudinem quoque progreditur. unde [b] Apuleio *multiuaga*, & veteribus Triuia dicta, hæc enim [c] Varronis verba: [f] *Triuia Diana dicta est, quòd in triuio ponitur ferè in oppidis Græciæ. vel quòd Luna dicitur esse, quæ in cælo tribus viis mouetur in altitudinem, latitudinem, longitudinem.* quo fortassis alludit [d] Petronius Arbiter:

b. De Deo Socrat.

c. V. l. de Linguâ lat.

d. Apud Terentian. de metris.

Triplici vides ut ortu
Triuiæ rotetur ignis.

---

[f] Etsi omnes ferè antiqui alias rationes cur Triuia dicta, adducant. Vide Proclum in Cratylum Platonis. Scholiast. Aristoph. item Theocriti. Porphyr. apud Euseb. præparat. Euang. lib. 4. extremo.

Quòd

Quòd nisi hac ratione cursus suos explicaret, sæpius illi laborandum esset, frequentiq; defectu, ingens horror gentibus incuteretur. hoc saltem assecuta est obliquo isto progressu, ut non nisi omninò intercedente quintò mense lumine priuetur. Ita enim in latitudinem progressa, vmbram terræ secura euitat. Nam ab Eclipticâ quinque gradibus utrinq; secedere potest, & hoc modo vmbram facile declinare. Atq; hæc vera est ratio cur singulis mensibus Luna in oppositione non deficiat. Etsi autem laborioso hoc itinere & multiplici diuerticulo Vmbræ incursus euitare conetur, fugere quidem illam, effugere tamen non potest. Nam terra in medio collocata, vmbræ suæ cuspide vltra Lunam pertingit. Deprehensa igitur in signorum articulis, siue intra dimidium vmbræ extensæ spacium aliquam multis horis viduata luce obscuratur. Quam ineluctabilem necessitatem cum sibi impositam cerneret, quò citius elaberetur, & ereptum fulgorem recuperaret, ita se composuit ut in oppo-

oppositione altissimum obtineat locum, & velocissimo feratur cursu.

Capvt VI.

Potentia Vmbræ in moderandis hominum, gentium, rerumpubl. fatis. Antiscia. magna illorum vis & utilitas in colligendis fatorum viis.

QVAMquam nec contenta quidem Vmbra insidiari præcipuis mundi corporibus, eorumq; non tam æmulari potestatem, quam debilitare, in ipso cœlo temperare hominum fata videtur: quid cuiq; prosperum, quid letale, arbitratu suo dispensat, qualem quisq; sortem cœlestium benignitate obtineat, nutu ipsius disponitur, læticiæ mœrorisq; causæ singulis ab eâdem promanant. Enimuerò si recipiamus auctoritatem illorum, qui inexplebili studio contemplandi è terreno hoc domicilio ad superûm sedes emigrarunt, fata mortalium exploratione acuminis in cœli plagis, inter radiantes, ut Plato loquitur,

Deos,

Deos, ſcrutati, maximam vim Vmbræ in modarandis hominum fortunis ſtatuamus omninò oportet. Solem enim & Lunam, præcipua cœli lumina, imperium in nos exercere inter eruditos conuenit: ideoq; ſimili modo nos adfici & paria cum illis pati diſpendia, paria ſentire detrimenta neceſſe eſt. Illud verò tum demum intelligimus, cum interuentu vmbræ deficiunt & lumen amittunt. Iſtiuſmodi igitur labores ſiue deliquia naſcenti ingens malum portendunt: & illud quidem grauiſsimum, cum in cardinibus fiunt: quorum perniciofiſsima, quæ in angulo genituræ in locis ſcilicet natiuitatis; a vehementiora ſanè quæ in cardinibus contingunt, oportet, cum prima ſint mundi loca, in quibus Planetæ præſides imperium exercent. Infortunii verò quod natum perſequitur aſperitas, ratione defectus & conſtitutione locorum cœleſtium, in quibus contingunt, colligenda eſt: grauior ſanè & infeſtior ſi longiores fuerint eclipſes. Quod ſi defectus in ſigno adſcendenti in alicuius genitura: mala

a. Ptolemæus ſentent. XXIV. XCVI.

mala corporis atq; adeò vitæ portendit: si verò in angulo medii cœli, prænunciat ignominiam, aliaq; dignitatum detrimenta, quibus potentiorum ira desæuire solet. At verò si in illo signo defectus contingat, quod imum in natiuitate, timenda est iactura patrimonii, aliaque id genus damna. Et ne errore seducamur, non tantùm ad priuatam fortunam hæc pertinent: gentes ipsas & populos latè sparsos, potentissimas vrbes, & magna imperia petunt: calamitates publicas, strages populorum, excidia & ruinas magnarum ciuitatum, & conuersiones rerum publicarum minantur, imò inducunt. quæ tamen quibus regionibus aut gentibus, quibus potissimùm immineant imperiis climata siue declinationes mundi ostendunt, vt obseruatione peritorum constat. Et ne planè inopinantes grauissima hæc mala opprimant, & tanquam in tenebris ad illa maiori damno offendamus, sed prævisa consilio euitemus, benignior concessit Vmbra. Nam ex defectus spacio mensem & diem infortunii colli-

gere

gere docuit eruditos. Et Solaris quidem eclipsis horæ, annos notant, quo scilicet spacio cursum suum conficit. Lunæ verò eclipsis horæ, singulos menses indicant. Dies verò eorumq; certum numerum, horæ & minutæ illarum partes prænunciant. Magnam præterea vim & propè incredibilem vsum Antisciorum in colligendis fatorum viis, periti [b] istarum artium prodiderunt. Sæpe enim in constituendâ genriturâ stellæ mutuo radiorum reflexu sese non contingunt, siue ut illi loquuntur, sese non adspiciunt: inde plurimi effectus siderum, & infinitæ eorum significationes penitus inuolutæ latent, unde grauissimi nascuntur errores & incerta futuri præsagia. Confugiendum igitur ad antiscia, & indagandum an per antiscium sociatâ illuminatione componantur. quem si eâ specie sparserunt, ut trigonâ, quadratâ, vel hexagonâ irradiatione jungantur, eadem decreata stellarum, quæ in simplici constitutione: vnde facile curiosa inueniet diligentia quæcunq; in perscrutandis hominum fatis colligere satagit.

[b] Firmicus Mathes. lib. II

Mini-

Minimè igitur ambigendum, tristiciæ & gaudii causas mortales ex Vmbræ nutu capere: illam fata nostra temperare, & quod felices, quos ærumnosos velit eius decreto pendere.

CAPVT VII.

Vmbræ potentia in mundo inferiore. Regnum tenebrarum cessit Vmbra. Regina noctis. Hecate νυχία. Nox poetis vmbra. Homero θοή, eius appellationis ratio.

NEc minor vmbræ potentia in hoc inferiori mundo. Nam ut concedamus naturæ parentem & architectum huius orbis congeriem istam rerum inordinatam digessisse, & unumquodq; suis destinasse functionibus, purioremq; materiam elegantissimæ huic moli, quam ab ornatu Mundum appellamus, separasse, eiq; inseruisse lucentes istos stellarum globos, qui decora luce adspectui nostro blandiuntur; terræ verò hunc orbem suo pondere in medio suspen-

ſuſpendiſſe, ſedemq́; & domicilium variis conſtituiſſe animantibus: Vmbram nihilominus liberam, nulliq́; certæ ſedi alligatam reliquit; principem utiq́; & nullis vel ſaltem latiſsimis circumſcriptam terminis. Sint igitur cœlo ſuo adſignata lucida illa corpora; totusq́; hic orbis infernus Vmbræ ſubiectus, ſedes Erebi, Plutoniſq́; domus, & ſi quæ alia tartari habitacula Poëtis decantata; totaq́; adeò illa inferorum regna ſparſis vndiq́; oppleta tenebris:

Acheruſia templa, alta Orci, pallida
Leti, obnubila, tenebris obſita loca.

hæc igitur propria illius ſedes: in quâ cuncta eius imperio & nutu reguntur.

a Imperitat furiis & dictat iura Megæra. a. Prudent. contra Symmach.

Audis illa veteris Poetæ:

Speluncas ſaxis ſtructas aſperis, pendentib.
Maximis: vbi rigida conſtat b craſſa caligo inferum. b. Apud Cic. l. Tuſcul.
Vnde animæ excitantur obſcurâ umbrâ, aperto
Alti Acherontis. (oſtio

Opaca narrantur hæc loca, obſcura, tenebricoſa: imperio igitur ipſius ſubiecta. unde & ipſa optimo jure νυχία. ita enim appellabant Hecaten, quòd obſcuris inferorum locis late imperabat. [e] νύκτα γὰρ τὴν ἀφώτιστον τόπον φασί. Regina igitur tenebrarum in opacis imperium exerceat: tamen quòd inter præpotentes ſolet, incenſa æmulatione alienæ potentiæ, vires imperii ad ſupera propagare, penè ipſius Solis Lunæq; globos adoriri auſa eſt. Vnde rectè de Vmbrâ quod Prudentius de Proſerpina.

e. Scholiast. Apollonii Argonaut. l. 3.

[d] *Et regnare ſimul cœloq; Ereboq; putatur.*

d. Contra Symmach.

Sed ne imperia confuſâ iuriſdictione miſceantur, reducamus Vmbram ad hæc tenebrarum regna: noctis igitur imperium illi tribuamus neceſſe eſt. Certè eius nutu, ſi cum Poëtis ſentire liceat, equos ſuos currui jungit, & eiuſdem imperio.

Laſſa nocturna leuat ora [e] biga.

a. Bigas nocti tribuunt & quadrigas Varro IV. de Ling. lat. Propert. lib. III. Eleg. IV.

Sanè ſiue principem ſiue matrem noctis ſtatuamus Vmbram, nulla ſiue eius admi-

adminiculo nox exiſtit. Nihil enim aliud nox quàm Vmbra terræ: ſeu ut Baſilius deſcribit: νὺξ ἐστι σκίασμα γῆς ἀποκρυπτομένου ἡλίου γινόμενον. Quod rectè obſeruantes Poëtæ noctem eiusq; comitem Vmbram ſemper memorant. *f Theba-id. II. & paſsim. Apollon. Argon. lib. III. Virgil. IV Æneid. Ouid. Metamorph. VII.*

Cœperat horrenti, ait *f* Statius, *Phœbum ſubtexere pallâ*
Nox, & cæruleam terris infuderat Vmbram.

& apud *g* Virgilium.

—— —— ruit Oceano nox
Inuoluens Vmbrâ magnâ terramq́, polumq́. *g. II. Æneid.*

ipſaq; nox Poëtis Vmbra, ut in illo eiuſdem Virgilii:

Et medium luci atq́, umbris iam diuidit orbē.

Intelligit enim æquinoctium, ſiue paria diei & noctis ſpacia. Homerus noctem θοὴν appellauit ſiue ὀξεῖαν, non quòd curſu ſit acuta aut velox, ſed quòd figura eius in acutam deſinat lineam. Noctis enim vmbra extremitate in mucronem terminatur, atque ita illa

Homeri Heraclides Ponticus interpretatus est. Quicquid igitur laudis & gloriæ antiqui ducti ingeniosa pietate nocti tribuerunt, illud optimo jure Vmbra sibi vindicat, suumq; agnoscit. Ideoq; cum Orpheus & Hesiodus Noctem deam commendant, eiusq; beneficia & potentiam hymno celebrant: *siderum matrem* & *nutricem* mirificè extollunt: istæc omnia de Vmbrâ Deâ dici existimandum est.

Capvt VIII.

Vmbra hominum animos religione imbuit. Religio ex metu Metus ab Vmbra. Ingens mortalibus horror ex lunari eclipsi. Magicis carminibus lunam cœlo deduci, & spumas exsudare coactam vulgò creditum. Vnde & periclitanti perculso ære aut clamore suppetias ferre conabantur.

ADde quòd humanos animos feroces & confidentiâ exsultantes cultu imbuit Vmbra, & religione incendit,

Si

Si enim verum est, quòd ille ex antiquis scriptum reliquit:

Primus in orbe Deos fecit timor,

metus iste, qui feros & jugo insuetos fregit & debilitauit, spiritusq; insolentiâ in contemtum tumidos ex superbiæ arce deiecit, Vmbræ debetur. Illa conciliauit animis imperio asperis formidinem; vnde iste cultus, quem religionem appellamus. Etsi enim à [a] Sapientibus tradita distinctio: Deum à religioso amari, à superstitioso timeri: quorum illud, ingenui; hoc verò, seruilis & angusti animi: tamen ipsa reuerentia, & pronus obsequio animus admixtum timorem habeat necesse est. Hunc princeps nostra concitat ac retinet. Neq; enim temerè existimandum est, si tranquillâ semper tempestate, amœna illa mundi lætitia nunquam interrupta atris nubibus arrisisset, si pacatis omnibus, rerum hic ordo certo curriculo siue exerranti aliquo vestigio impositis partibus functa, fieri potuisse ut mortale genus insolentiâ efferatum cœli

[a] *Varro apud Augustin. de Ciuit. Dei lib. V.*

hæc templa suspiceret, & Deos imaginaretur. Sed

—— —— ardua cælo
Fulmina cum caderent, discussaq; mœnia flammis,
Atq; ictus flagraret Athos:

tum verò ingenti perculsi horrore numina, & eorum horrendam potestatem animo conceperunt. Nempe cum animaduertissent cieri prælia ventorum, & mugitus in terræ visceribus expressos exaudissent, incensosq; cælitus montes ætheri igneos reuomere globos, exstinctum Solis jubar, & totam cœli regiam confusam perterriti vidissent; tum demùm junctis manibus obuerterunt ora ad has superum sedes, indeq; timido murmure nuncupata vota, dedicata templa, hostiarum fusi cruores, variiq; inducti sacrorum ritus, quibus cœlitum iras delinirent, eosq; volentes & propitios redderent. Quis enim quæso tantæ audaciæ, tàm intrepidi animi, cui conspicienti hos Lunæ labores, Vmbræ potentiâ excitatos, sanguis non refugiat? quos ne nunc quidem sine ingenti horrore spectamus, cum tamen sagacitate

contemplantium prodita eorum ratio. Confusus enim videtur ordo vniuersi; ipsamq; rerum naturā pati quodammodo mortales geniti credimus. Archelaus Macedonum rex deficiente Sole claudebat regiam, & tanquā in communi luctu filium tondebat. quam humanæ mentis imbecillitatem senserunt[b] Stesichorus & Pindarus, vates Deo pleni, in defectibus stellarum scelera aut mortem aliquam siderum veriti. Simili modo postquam obscurari ceperat Luna, & diuersis coloribus picta ac maculis conspersa videretur, ingens horror Macedonum castra inuasit, unde [c] Romanis parta victoria. Nicias[d] ob eosdem Lunæ labores animo consternatus & metu perculsus, portu educere classem veritus, opes Atheniensium mirificè afflixit. Ita cum legiones Pannonicas imperante[e] Tiberio seditio incessisset, & milites tumultus cruentos excitarent: nocte claro cœlo languescere visa est Luna; defectionem hanc sideris milites ad conatus suos traxerūt: cumq; ortę nubes conditā tenebris Lunam visu subduxissent, sua facinora auersari Deos

b. Plin. lib. 2. c. 12.

c. Plutarch. Paulo Æmilio.

d Plin. lib. 2. cap. 12. Plutarch. in Niciâ.

e. Tacit. 1. Annal.

 existi-

existimarunt, eâq; ratione composita seditio. Anaxagoras cum siderum motus & causas defectuum deprehendisset, non ausus eas proferre, furtim inter paucos versabatur. Nàm tacitus quidam horror hominum animos occuparat, ut etiam horum mentionem timerent & auersarentur. Vulgò recepta opinio, carminibus Magicis cursum Lunæ inhiberi, & cœlo eandem [f] deduci, cogique [g] spumam in herbas subiacentes effundere, quâ ad Magica sacrificia uterentur. Vnde timidi & in superstitionem proni sono [h] æris periclitanti auxilium ferre conabantur. Res planè vulgata & multis veterum testimoniis nota. Et sanè quod mireris tàm altè hic error insederat, ut ne [i] Christianis quidem euelli potuerit.

---

f. Virgil. Pharmaceut. IV. Æneid. Petron. Satyr. Horat. Epod. V. Ouid. Epist. Hipsyp. II. Amor. Eleg. I. Tibullus lib. I. Eleg. II. Claudianus I. in Rufinum. Lucianus Philospende. Apollon. Argonaut. lib. III. & eius Scholiastes.

g. Lucanus lib. VI.

Et patitur cantu tantos depressa labores
Donec suppositas proprior despumet in herbas.

Apul.

Apul. I. Milesiar. *lunam despumare.* Valerius Flaccus:
——— *Athraeso lunam spumare ueneno.*

h. Plutarchus in Paulo Æmilio. Tacit. Annal. II. Liuius lib. XXVI. Ouid. X. Metamorph. Iuuenal. Sat. IV Seneca Medeâ. & Hippol. Rationem huius superstitionis fide historicâ ex ritibus Ægyptiorum petunt, qui Isidem peculiarem Deam suam, tinnitu æris & sono sistrorum venerabantur, ut tradit Plutarchus lib. de Iside & Osiride, & Firmicus de errore profanar. religion. Alii existimant ideò æra pulsasse auxiliaria, ut sonitu carmina abigerent, quibus Lunam obsessam credebant. Scholiastes Apollonii Argonaut. III. Rem enim validissimam æris sonos putasse Græcorum vetustissimos auctor Macrobius Saturnal. V. cap. XIX. Notanda sunt illa Alexandri Aphrodisæi lib. II. probl. XLVI: κινοῦσι δὲ χαλκὸν τὴ σίδηρον ἄνθρωποι πάντες, ὡς τοὺς δαίμονας ἀπελαύνοντες. διότι κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον οἱ φωστῆρες οὐκ ἐπιπέμπουσι τῇ γῇ ἀποῤῥοίας ἀγαθοποιοὺς κωλυτικὰς τῶν φαύλων δαιμόνων. *Complures*, inquit; *mortalium mouere æs & ferrum, ut deficiente Sole & Lunâ spiritus malos abigant. Nam illo tempore luminaria non spargere beneficos influxus, quibus maligni spiritus repelli poßint.*

i. Vide Homil. Maximi Taurinensis, & Augustini, si tamen ille auctor, de rectitudine Catholicæ fidei.

CAPVT IX.

Antiquissima religio, cultus Vmbræ. Deos in lucis aut speluncis adorare mos veterum. plerisq; familiaris hæc superstitio. Vmbra lucos & nemora sancta & religiosa reddit. eádem ratione specus & antra, item arbores & stagna sacra. Sol nomine Mitræ apud Persas in antro cultus. Nocturna sacra adiuuante Vmbrá horrenda. Vmbras occisorum persequi homicidas opinio veterum. Vmbræ adminiculo spectra prodeunt. Opinio siue error quorundam Philosophorum spectra ob tenuitatem corporis clará luce non apparere, ne diffluant contacta telis diei: noctu verò ob frigus coalescere & oberrare. Virgilius explicatus.

HOrror igitur iste, quem Vmbra metuentibus conciliat, multiplices has religionum obseruationes peperit. Inde illa silentia mysteriorum obducta tot sipariis, ut maior formido & religiosior metus oboriatur. Et ne quærentibus veritas sese subtrahat: intueamur tantisper nascentium sacrorum primordia. Etenim priusquam religionum istæ diuersæ

uerſæ innotuiſſent leges, ut nonnullis numinum nocturnis, aliis diurnis fieret ſacris; hi verò occultis, illi manifeſtis delectarentur ceremoniis: antequam inſtituta immortalium honori agmina pomparum, officia ſacerdotum, ſuſpenſæ exuuiæ, immolatæ victimæ, aut ſi quæ aliæ ſacrorum differentiæ; ſimplex & antiquiſsimus cultus in luco conſecrato, tacito quodam horrore adorare Vmbram. Hæc priſcis temporibus, cum adhuc frugalitas & incorrupti mores placerent, numinum fuerunt templa: non eboris niue, nec auri flammeâ luce prænitentia; ſed diffuſâ denſiori vmbrâ religioſa. Hæc ſacra veteribus delubra, in quibus purâ & incontaminatâ mente, nullo imbutam ſcelere conſcientiam Deo offerebant. gratiori haud dubie ſacrificio, quàm ſi opima deauratis cornibus victima cecidiſſet. Antiquiſsimum & gentibus paſsim receptum hunc morem numina in lucis aut ſpeluncis colere teſtis eſt [a] Plinius: *Hæc* (de arboribus loquitur) *fuère numinum templa, priſcoq́ ritu ſimplicia rura etiam nunc*

a. *Natural. hiſt. lib. XII.*

Deo praecellentem arborem dicant. Nec magis auro atq; ebore fulgentia simulacra, quàm lucos & in ijs silentia ipsa adoramus. & maiores nostri inprimis lucos ac nemora consecrârunt, Deorumq; nominibus appellarunt. quod & de aliis gentibus prisci [b] auctores prodiderunt: de Gallis Lucanus:

b. Tacit. de morib. German. Claudia. l. de laudib. Stiliceon.

Lucus erat longo nunquam violatus ab aeuo
— hic barbara ritu
Sacra Deûm —

Hæc autem colendi Deos ratio tàm familiaris, ut nisi quispiam lucum consecratum in villâ habuisset, extremæ impietatis argueretur: hunc solum contemtorem Deorum supra omnes Mezentios contumaciâ euectum publico voto damnarent & proscriberent. Quo vnico argumento subnixus Apuleius, Æmylianum accusatorem impium, & derisorem rerum diuinarum, infami sanè elogio judicibus prostituit. Ne dicam tantâ religione tamq; superstitiosâ obseruatione hunc sacrorum ritum frequẽtatum, ut nefas arbitrarentur [c] lucum in viâ oblatum festinè præterire. Lege sacro-

c. Apuleius Florid.

ſacrorum pauliſper [d] adſidebant, & poſtulatâ veniâ adſignabant votum: quod niſi ritè impleuiſſent, inexpiabili flagitiò ſe inquinatos exiſtimabant. At verò vnde hæc orta religio, aut quid tandem hunc cultum tàm moroſè ſolicitum lucis conciliauit? Sola vmbra: quæ lucos ſanctos & venerandos efficiebat. quid enim aliud lucus, niſi in quo non luceat locus? hoc & [e] Seneca confirmat, cuius verba: *Si tibi*, inquit, *occurrit vetuſtis arboribus & ſolitam altitudinem egreſſis frequens lucus, & conſpectum cæli denſitate ramorum aliorū alios protegentium ſubmouens, illa proceritas ſiluæ, & ſecretum loci & admiratio Vmbræ, in aperto tàm denſa atq́; continua, fidem tibi numinis facit.* Vnde ſpecus atq; antra pari modo ſacra & veneranda. Sanè religioſam morâm obiicere [f] viatori *ſpeluncam frondibus inumbratam* Apuleius Philoſophus ſcriptum reliquit, ipſeque Sol inter radiantes Deos præcipuus, quem omnium gentium ſuperſtitio ſummum & præſens numen vario ſacrorum ritu venerata eſt, apud Perſas nomine [g] Mitræ (ita enim pro-

d. Tertul. de Orat.

e. Epiſt. XLI.

f. Tertullian. de coronâ militis. Proclus de Nymph antro. Hieronym. ad Latam.

priè

prie appellatum. Osthanes tradidit) incinctus tiarâ, ut Tertullianus ait, Persico habitu bouis cornua manibus comprimens, in spelæo, in castris tenebrarum religiosè cultus fuit, atq; ideò in[g] antro quòd eclipsin pateretur. Mireris nunc Vmbram religionē conciliasse templis: cum ipse Sol, lucis autor, ritè propitiari non potuit, nisi Vmbræ præsidio, cui se submisit, & ab eâ penè exstingui sese passus est. Nec aliam ob causam [h] arbores consecratæ & cultæ fuerunt. Quid enim hominum animos religione percutere poterat, nisi vertex procerior, & læta ramorum propago, laxis vestita frondibus, quæ densiori vmbrâ cœlum tegebant, indeq; mortalibus opinionem numinis concitabant. *Quin & stagna quædam*, ut ait idem Seneca, *vel opacitas vel immensa altitudo sacrauit.* Quid commemorem sacra nocturna? horrenda illa & oppidò extimescenda: cruentâ libatione [i] & ui carminum immania, qualia illa apud antiquos peracta in triuiis, stridore animalium adiuta. Nulla sanè, nec tàm diræ potentiæ, nisi ab Vmbrâ horror acce-

g. Lactan. ad illa Statii Thebaid. l. Perses sub rupibus antri.

h. Tacit. de morib. German. Maxim. Tyrius Serm. III.

i. Apollon. Argonaut lib. 3. & eius Scholiast.

accederet. Nullas vires haberet ſicmor ille verborum, & carminum adiunctæ neceſsitates, niſi tenebris adiutæ. Quid referam obuias ſpecies mortuorum? oberrantes animas ſiue illarum ſimulacra, vmbratili circumamicta nebulâ: qualis illa apud Petronium:

— inter tumulos atq; oſſa carentia buſtis
Vmbrarum facies.

Quid recenſeam [k] Vmbras facibus armatas, & pœnas ab hoſte exigentes? qualis illa Virgiliana Dido, quæ minatur ſe omnibus locis adfuturam, ut improbus Æneas meritas pœnas daret. Adde lemurum effigies, terriculas Manium, aut quidquid eſt ſpectrorum & laruarum, quod ſupremæ Dæmonum poteſtates mortalibus ſiue ad ludibriũ, ſiue ad terrorem aut pœnam obiiciunt: omnia iſtæc Vmbræ adminiculo producuntur, illâ circumfuſa prodeunt, ab illâ veſtitum & habitum ſumunt. Imò ſi rectè ſentiunt nonnulli [l] Philoſophorum ne conſpici quidem, nec oculis

[k] Vmbræ necis ſorum perſequntur homicidas opinio veterum. Plato l. de legib. Plutarch. in Cim. & m. Apuleius Mil. ſ. VII Sueton. in Calig.

noſtris

nostris sese ingerere possent, nisi Vmbra adesset & conatus juuaret. Aërio enim, tenui, & humido ac proinde diffluenti corpore concretos statuunt genios. Cumq; aëria liquescant calore, & tenuiora facta dissipentur; frigore verò cogantur & coalescant: manes ob calorem lucis interdiu minimè conspiciuntur, noctu verò apparent; cum scilicet circumiectu nocturni frigoris corpus densatum assumserunt. Vnde nata opinio nocturno tantùm tempore istiusmodi spectra in terrorem immissa oberrare: clarâ verò luce ipsis perire vim omnem, nec hominibus conspici. hinc vmbra Anchisæ oriente sole cogitur dimittere Æneam:

Et me sæuus, inquit, *equis oriens afflauit anhelis*.

---

1. Porphyrii hic error in lib. de Nymph. antro. à quo tamen haud longè recedit Psellus, qui censet Dæmones connexionem quandam habere cum physicis corporibus.

Ita

Ita Æneas apud Virgil. [m] imaginem Anchisæ Patris noctu sese terrere adfirmat. *m. IV. Æneid.*

Me patris Anchisæ, ait, *quoties humentibus umbris*
Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt
Admonet in somnis, & turbida terret [n] *imago.* *n Vide Propert. lib. IV. Eleg. VII. Stat. Thebaid. II. Vbi de Vmbrâ Laij.*

Quare nos sacra familia Platonica, qui nihil amamus, nihil nouimus, nisi festum, superum, lætum, amœnum, propitiam hanc nobis Deam vouemus: profana verò istæc turba, inops religionis, atq; adeò fuscæ istæ, & tartareæ animæ iram eius præsentem sentiant & experiantur.

Capvt X.

Vmbra per vniuersi spatia latè sparsa. Nihil illi præclusum: omnia penetrat & peruestigat. Secretis nostris interuenit: conscia arcanorum perpetuò obhæret & affectatur. Scelera nostra illi cognita. Conscios facinorum accusat, & tormentis inquieti ac saucij animi excruciat.

SEd ne religiosæ Vmbræ potentiæ præter instituti præfixam normam

 immo-

immoremur, ad alia ſecedamus; quæ non minus ſtupenda & memoratu digna vbiq; ſe obſerunt: quod nemo mirabitur qui latiſsimos eius fines, & ſingulis ferè naturæ partibus interuenientē nouit. Multa quidem naturæ admiranda, quæ mortalium animos opificis admonere poterant: meritò tamen inter illa principem locum obtinet Vmbra, quæ animos rectè conſiderantium tantâ admiratione incendit, ut, quod *a* Horatius ait, *defixis oculis animoq́; & corpore torqueant.* Illa imperium ſuum non tantùm longè lateq; per totius vniuerſi regiones extendit: ſed inuitos ſuſcipere coëgit. Fugientes aſſequitur: captantium eludit manus. Nihil adeò abſtruſum, tot repagulis, tot portis obſtructum, quò non penetret liberrimo acceſſu. Nulli adamantinâ firmitate muri, aut ferreis obſeratæ clauſtris fores intrantem excludunt. Nulla tam munita regia, tàm forti ſtipata ſatellitio, tàm ſedulâ aut peruigili tutelâ, quæ impetum eius cohibeat. Xerxes ille, aut ſi quis alius impotenti actus ferocitate, qui toti ferè

a. *Lib.* 1. *Epiſt.*

ferè naturæ compedes iniicere conatus est, accedentem Vmbram tot copiis, quibus epota flumina, quorumq; sagittis Solis lumen obscurare tentârat, submouere non potuit. Omnia peruestigat: omnia lustrat: olympi ardua: Cocyti penetralia. Plutarchus b tantam Lyncei perspicacitatem memorat, ut per saxa & quercus visu penetrare potuerit: hoc verè de Vmbrâ dixeris. Aperta illi omnia: nec terræ hæc extima, nec inferni submersa præclusa sunt. Omnibus locis sparsa est: omnibus miscetur:

b Aduers. sus Stoicos.

Nec scopuli rupesq́ cauæ, aut obiecta retardant
Flumina —— —— •

Sanè & nudos affectatur, illasq́; perrerrat partes, quas ne ad cognitionem quidem verecundi admittere solemus. Impune illa inter Nymphas furtim lauantes nudam vidit Dianam. imò leuitate suâ suspensa attrectare ausa est membra lacte & sanguine fluentia. Etsi enim semper periculosum habitum

alienis interuenire secretis: nec impune quispiam, quod non licuit, adspexit: tamen illa spretâ emergenti hac clade, omniq; adeò periculo, cum ita visum aut res postulat inuitis nobis irrumpit: secreta rimatur, eaq; nebuloso pallio suo obuelando, ut ita dicam, detegit. Tot nefariæ religiones, pasta sanguine & libidine sacra: tot infanda & immania scelera, quibus sacerrumi mortalium damnata obligarunt capita, illi perspecta & probè cognita, quæ obducta nigricante peplo recondita seruat, donec justæ punitioni nudata prostituat. Quare quod sapientibus salubriter monitum accepimus, nunquam nos solos; semper adesse genium, spectatorem operum, imò cogitationum nostrarum: cuius præsentiâ prohibiti, scelera caueamus, ne accusatorem lateri affixum, perpetuò feramus: idem illud de Vmbrâ adserere non verebor. Eam instantem & penè dixerim alligatam habemus, obseruantem conatus nostros, quibus aut leges aut officia, quorum latissima est ratio, violamus. Proinde & eandem in

hoc

hoc conſcientiæ tribunali accuſantem nos & teſtes producentem habemus. Indiuiduo aſſectatur comitatu, flagris latera adurit, & iam cicatricem obducentia, repetito per interualla ictu dilaniat, toties ſuppurato vlceri ungues immittens, ut cruciatu ſubinde maiori recrudeſcat.

—— hæret lateri letalis arundo;

quam non Machaõn, non Podalirius eximat, ſed Vmbræ metus, cuius veriti adſpectus à delictis abſtinemus. Quin igitur hac Oratione erecti, innocentiam ſanctosq́; mores affectamus, peruigili Vmbræ cuſtodiæ nos permittentes.

CAPVT XI.

Audacia Vmbræ: inermis, acies ad prælium inſtructas aggreditur. Mira eius agilitas: ad alienos motus mouetur. Heroicis temporibus Dij cœtus hominum petentes vmbrâ incincti prodierunt, & circumfuſos vmbrâ hoſtili adſpectu ſubduxerunt. Præſidio Vmbræ ſæpe parta victoria. Quæcunq; horrida & noxia rerum natura conſtituit, Vmbra ſiue periculo aut damno contingit.

QVanquam hæc ferè vulgata, & fugientibus transcursa : illud verò rite aduertenti summæ potentiæ & fortitudinis videbitur: quod Vmbra proiectâ penitus audaciâ inermis in medias penetret acies, omnis planè expers formidinis. Armatas perrumpit phalanges, & immixta hostili globo, cuneos militares transit: terret equos simul & viros, & ex ingenti totius exercitus strage sola sine vulnere elabitur. Quod tamen eius temeritati minimè tribuendum est, quasi prodiga sui, in tàm enorme periculum sese præcipitet. Conscia virium atque adeò admirandæ agilitatis nullum detrectat aut timet periculum : siue enim insidias struxeris, eas vel occultas facile præcipit : siue manum intentare pares, antequam ferias, declinat ictum. Vnde animosè & verè apud Symposium.

Insidias nullas vereor de fraude latentis,
Nam Deus attribuit nobis hæc munera formæ:
Quod me nemo mouet, nisi qui prius ipse mouetur.

Ne dicam Vmbram, quod Plautinus miles

miles de clypeo suo gloriatur, oculorum aciem hostibus præstinguere. Vnde & Heroicis temporibus, cum Dij immortales congressus nostros frequentabant, siue auxilio suis adessent, siue alia quauis de causa cœtus nostros visere dignarentur, vmbra incincti profanos obtutus arcebant: vt illa apud Homerum Minerua, quæ Græcorum exercitu cohibendo Achilli miscetur: & apud [a] Statium

a. Thebaid. II.

— fusca volucer Deus obsitus umbra
Exsilit ad superos —

ita & alios vmbra circumfusos à contactu & adspectu hostili munierunt, ut Virgiliana Venus

— obscuro gradienteis aëre sepsit:
Et multo nebulæ circum Dea fudit amictu.
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset.

Minerua apud [b] Homerum Vlixen simili vestitu abscondit. Sanè obiectum vmbræ velamentum aduersus hostilem impetum mirificè profuit: eoque

b. Odyss. VII.

præsidio in ancipiti & cruento conflictu sæpius parta victoria. Rex Ponti Mithridates, terror Romanorum, nocturnâ pugnâ cum Pompeij exercitu congrediebatur; Romanis Luna à tergo sese in occasum inclinans præbuit, Ponticis verò aduersa, faciem atq; adeò oculos feriit. inde euenit, ut longius cadentes vmbras tanquam hostium corpora peterent, hastisq; temerè & irrito conatu emissis, ipsi Romanis ex occulto jaculantibus exponerentur. Secesserat Vmbra in partes, & Romanis militabat; quibus victoriam peperit. Eodem vmbræ præsidio c Flauiani Vitellianos milites vicerunt. Cum enim adultâ nocte dimicarent, Luna Flauianis à tergo; hinc sparsæ maiores equorum militumq; vmbræ, indeq; vano ictu tela hostium quasi corpora vulnerassent, decidebant. Vitelliani verò aduerso lumine conspicui petentibus offerebantur. Ita vmbræ auxilio Marius quoq; d Iugurtham deleuit. adeò semper victor pop. Romanus salutare præsidium Vmbræ aduersus hostes expertus est. Equidem

c. Tacit. III. histor.

d. Sallustius bello Iugurtin.

dem magna hæc ſunt & propè iam incredibilis audaciæ: quibus tamen plurimum decedit ſi rectè attendas, omnibus ijs quæ in rerum naturâ horrenda, violenta, ſolam Vmbram exceptam, noxium illorum furorem ridere, & ludibundam tranſuolare. Horrida Ætnæ & Veſuuij incendia, aut ſi qui alij ardentium terrarum rogi: intrepida tamen illis immiſcetur, nec ſui jacturâ flammam paſcit. Non fulminum tangunt ignes: nec peſtilentia ſidera afflatu nocent. Maria concitata prælijs ventorum, & vaſto diducta hiatu, non abſorbent illam, nec ſubmergunt; aduolans ludibunda vuidis enatat alis. Noxiæ inprimis lacus venenoſæ vliginis; & voragines halitus peſtiferos ſpargentes, in quibus Ditis ſpiracula memorant: has tamen ſine damno tranſit Vmbra, nec vllâ ſpiritus contagione corripitur. Quid verò cum occulti ſpiritus, per concauas partes terræ errantes, orbem concutiunt; aut anguſtijs incluſi, nec inuenientes exitum, violentiâ erumpunt, vnde communi gentium atq; adeò totius

 tius.

tius vniuersi exitio dissilit tellus? sola vmbra omni clade excepta est, *si fractus illabatur orbis*, sola illa inconcussa. imò verò si totius vniuersi ordo conuerteretur, terra compagibus suis soluta corrueret, & distinctæ hæ rerum moles in antiquum chaos soluerentur, nihil inde ad Vmbram damni aut periculi, imò ne leuem quidem sentiret mutationem. Nam tum demùm versis naturæ vicibus incisæ vires vmbræ, integræ restituerentur, tum demùm agnosceret pristinam maiestatem & totum imperium exerceret, quod nunc ordine mitioris naturæ cum aliis diuisum habet.

Capvt XII.

Vmbræ ingenium & solertia. Tres umbrarum species. Vmbra ostendit Solem globo terrestri maiorem: Lunam sole minorem: terram verò lunâ maiorem. Epicuri error in asserenda Solis magnitudine. item Parmenidis & Anaximandri in magnitudine lunæ. Alia solertiæ signa ab ingenio Vmbræ promanantia. Vmbræ solertia obseruata temporum ratio.

ratio. Eadem subduxit mortalium animos in cœlum, & viam ad contemplationem cœlestium aperuit. Sententia quorundam Philosophorum: Hominem, natum ut cœlum contemplaretur. Hoc beneficio Vmbræ assequimur.

INnuictam & ingentis potentiæ Vmbram narraui, nunc ratio instituti postulat, ut longius egressus ad lineas redeam, & de ingenio eius ac solertiâ dicere aggrediar: à quâ contemplatione non sine causâ profanos excluserim. Aduertant mentem, qui cœlestes curas vltra ætheris dorsum emiserunt, & subfecti alis rationis in cœlo peregrinari ausi sunt. Non ignoro profectò, apud imperitos & cœlestium ignaros totam hanc meditationem inanem & nihili; ijs tamen qui in studio Vmbrarum laudabilem operam posuerunt, jucundam omnino & gratam existimo. quicquid sit, excitabunt studia nostra exempla maiorum, qui in peruestigando eius ingenio consenuerunt. Quanquam nobis, pudeat dixisse, pulcherrimæ artes cum virtute ipsâ perierunt; & quod olim inter optimos

certamen, ne quid ſæculis profuturum abſconditum periret, tranſtulimus ad deſidiæ commendationem: imò inſcitiâ demerſi, artes maiorum induſtriâ paratas, ne quidem cognoſcere audemus; ſed accuſatores antiquorum, inertiam docemus & diſcimus. Verùm fruſtra hæc apud profanos, & omnis bonæ mentis ignaros inuidioſè repeto. quin potius diuinum Vmbræ ingenium in cœleſtium indagatione oſtendimus. *Fauete* igitur *linguis* religioſi illius cultores, & hæc paucis mecum recognoſcite. Vmbræ debemus detectam magnitudinem principum ac maximarum rerum naturæ partium, quæ nullâ certiore ratione deprehendi potuiſſent. Cum enim tres vmbrarum diuerſæ ſint ſpecies; Vna quando par lumini materia, quæ jactat vmbram, columnæ effigie ſiue κυλινδροειδής: altera cum maius lumine corpus, turbinis figurâ diffunditur, καλαθοειδής: tertia verò cum minor luce res, metæ ſpargitur formâ in cuſpidem deſinentis, κωνοειδής. & laborante lunâ non columnæ aut turbinis ſpecie cer-

natur

natur vmbra, sed planè mucronis figurâ palam & quidem certâ ratione collectum, Solem magnitudine terram superare. Neq; enim hæc vmbra proiicitur, nisi materia corporis opaci luce sit minor. Adde illud ingenio [a] Cleomedis proditum: Nisi Sol magnitudine excederet omnia corpora terrestria, non contraherentur eorum vmbræ Sole toto supra terram euecto. Minuuntur autem rerum vmbræ, ideoq; nec minor, nec æqualis, sed omninò maior. Si enim minor esset, rerum vmbræ maiores latiori fine sese diffunderent. Si verò par eius magnitudo; vmbræ semper æquales & sibi similes spargerentur. Quâ ratione euersa, Epicuri stolida opinio, qui Solis magnitudinem iudicio oculorum metiebatur. Pudeat furoris Anaximandrum, qui terræ æqualem Solis circulum statuebat. Ab eâdem causâ [b] Lunam Sole minorem discimus. Neq; enim noctis metam incurrere posset, nisi Solis maior esset magnitudo. Terram verò Lunâ maiorem eâdem ratione adserimus. Vmbra enim terræ tegit Lunam

a. Cleomedes lib. II. Meteoro. Lucret. lib. V. Diog. Epicuro. Aristot. Meteor. lib. I. cap. III. Heraclid. Ponticus allegor. Homeri.

a. Lucret. lib. V. Diog. Laërt. Epicuro.

b. De magnitudine Lunæ Basilius Homil. VI. Hexaëmer.

nam

nam in eclipsi, eaq; mucronis effigie, unde certò constat Lunam terræ magnitudine superari. Omne enim corpus, quod vmbram proiicit acuminatam, maius est eo corpore, quod hac vmbrâ obductum continetur. Vnde omninò terram Lunâ maiorem credimus. Imò verò docuit eruditos diametrum terræ habere sese ad diametrum Lunæ, ut sese habent XVII. ad V. quòd eâdem eclipsium ratione constat. [c] Hinc manifestus [d] Parmenidis error, qui Lunam & Solem æqualis magnitudinis statuit; & [e] Anaximandri opinio falsa qui Lunam decies & nouies terrâ maiorem asserebat: ut taceam alia eius generis argumenta ab eodem fonte deriuata, & vmbræ indiciis vera comperta. Libet enim ulterius progredi. Nam in colligendâ amplitudine præcipuorum naturæ corporum ingenium Vmbræ non defecit, sed illud quâm latissimè exseruit, & omnia ferè cœlestia admirandâ quâdam industriâ comprehendit. Exiguum sanè tanto ingenio visum fuit, si in eruendâ Solis magnitudine subsedisset. itinera

c. Demonstratio apud Ptolemæum lib. V. cap. VI.

d. Plutarch. de placitis Philosoph.

e. Stob. Eclog. Phys.

eius & ſpatia, ſiue in dextram feratur, ſiue verſus ſiniſtram deſcendat, emenſa eſt: imò verò dierum noctiumq; atq; adeò horarum menſuram oſtendit. Cum enim Sol continuo curſu ſpatia ſua conficiens ad æquatorem propius accedat, aut ab eodem longius progrediatur, ad certas metas adſtringi non poſsit, vnde nec certa anni menſura deſcribi; in tantâ obſcuritate tantisq; tenebris, auſa eſt ingenij ſui vires proferre, & liquido oſtendere eius temporis rationem *f*, quo Sol ad eadem Zodiaci diuerticula redit. Ingens ſolertiæ beneficium. abſq; illo fuiſſet, confuſa incertaq; annorum ſpacia, tanquam in perpetua nocte, euerſo ordine vniuerſi oſcitantibus effluxiſſent, ac ante mortem quidem nos mori percepiſſemus. Adde & Solis altitudinem ab eâdem inueſtigari. quin & eccentricorum produxit ſubtilitates: & ſpatiis vmbrarū *g* Ptolemæus diſcernere conatus climata ac parallelos omnes, facili & minimè abſtruſa obſeruatione. Vſq; adeò verum eſt Vmbrā animos mortaliū, incluſos corporis ergaſtulo, ſubducere in

f. Ex Sciotere vmbrâ in planiciē iactâ.

g. Μεγάλ. συντάξ. Lib. II.

cœlum,

cœlum, ut egreſsi humanæ imbecillitatis anguſtias, per immenſos ætheris campos ſpatientur, & quodammodo in conſortium cœleſtium adſciſcantur, immenſaq; æterna ac Deo proxima ſectentur. Et ne veritatem ambitioſa oratione inuoluamus, hominẽ ortum, ut elegantiã mundi contemplaretur præcipui Philoſophorũ tradiderunt. Philo quidẽ Herennius interrogatus, quare in agris ſub dio pernoctaret, reſpondiſſe fertur: *cœli contemplandi cauſa*; ut ſcilicet intueretur τὰς χορείας καὶ περιφορὰς τῶν ἀστέρων. *choreas & conuerſiones ſtellarum*. Idem ille interrogatus; cuius rei cauſa potiſsimum natus. ſimili modo reſpondit: *h cœli ſoliuque contemplandi cauſa*. Simili modo Clazomenius; Anaxagoras cum ab amicis moneretur, ut patriæ curam ſuſciperet, ſeriò ſe hoc agere aiebat. ſublatoque ad cœlum digito: huius patriæ curam ſeſe gerere innuebat. Quod ſi Platonis quoque ſententiam recipiamus, qui in Timæo aſſerere auſus eſt, huic fini oculos homini datos, ut cœli templa ſuſpiceret. & quemadmodum idem ille in Epinomide ſcrip-

h. Hoc Philonis ſcitum reprehendit Lactantius lib. III. cap. IX.

i. Laërt. in Anaxag.

ſcriptum reliquit, ut opera diuinæ maieſtatis admiraretur, periret nobis verus hic uſus, niſi Vmbra pulcerrimarum rerum ſpectaculum præberet. Illa cœlum nobis aperit, & in eo diuinas effigies, quibus diſtinctum, oſtendit. Illa nobis probauit non caſu aut temerè confluxiſſe elegantiſsimum hoc mundi corpus, neq; ex Demòcriti atomis compoſitum: ſed mentem præfuiſſe principem, cuius immenſa ſapientia paſsim ſeſe prodidit.

Capvt XIII.

Vmbræ ſolertia in mundo inferiore. Variæ Phyſicorum opiniones de formâ terræ. Sphæricam oſtendit Vmbra, & in medio ſuſpenſam.

SEd ne ingenium ad cœleſtia tantùm emiſiſſe videretur Vmbra, ſolertiæ ſuæ in inferiore mundo infinita documenta dedit. Nam cum hunc orbem, quem incolæ premimus, commenta errantium [a] Phiſicorûm inconditâ finxiſ- *a. Plutarchus de placitis Philoſoph. lib. III.*

ſent facie. Leucippus enim tympani, Anaximander cylindri, Heraclitus ſcaphæ figuram ei adſignabat. Democritus vero cauam & rotundam aiebat, ne aqua effluerer: quâ ratine & Solis orbem cauum ſtatuebat [a] Anaximander, ignem orbiculo continentem; eumque tanquam ex gutture promentem. Empedocles oculorum ſequutus judicium latum & planum ſtatuebat: alii pyramidi ſimilem voluerunt. Inter hos fluctus diſsidentium opinionum, in tantâ tamq; denſâ inſcitiæ caligine, quibus tota mortalitas occæcata tanquam graui veterno laborabat, non deſpexit ingenium ſuum Vmbra, nec infra conditionem exiſtimauit, ſi tantarum rerum diſceptationem ſuſciperet. hoc enim decere bonas artes credidit, uti cum ingenuitate profeſsionis liberalem operam cœleſtibus ſtudiis conferrent. ideoq; ſolertiæ ſuæ fide ſphæricam telluris formam probauit. Cum enim corporis ſui figuram exactè exprimat umbra: in eclipſi autem Lunæ hebetatam caligine partem abſoluto circuli orbe à lucidâ ſecernat, certo judi-

[a] Apud Stob. Eclog. Phyſ.

judicio rotundam terræ ſuperficiem, tanquam in ſpeculo redditam imaginem, manifeſtò nobis oſtendit. Si enim alia eius figura eſſet, haud dubiè umbra laborante Lunâ eam exhiberet.[b] Simili modo cum ingens controuerſiâ de ſitu globi terreſtris inter Philoſophos diuerſa cenſentes emerſiſſet, in medio uniuerſi ſuſpenſum mortales docuit, ductis argumentis à gnomonum umbris, quæ in æquinoctiis in eandem rectam lineam incidunt, & ne qua incertitudo ſubhæreret, prouocauit ad eclipſes, quæ etiam in locis Soli non obiectis, terrâ extra medium poſitâ apparent. [c] Ita in deliquio Lunæ ex horarum diſcrimine locorum interualla computare docuit: unde & Eratoſthenes deprehendit Syenen & Alexandriam Ægypti eidem meridiano ſubiectas.

b. Terrã ſphæricam aliis ab eclipſi Lunari ductis argumentis probat Ptolemæus μεγ. συν. lib. I. cap. IV.

c. Demonſtratio exſtat apud Theon. in I. Ptolem. Μεγάλ. συντάξ. cap. IV.

CAPVT XIV.

Eratoſthenes πένταθλος, Variæ rationes indagandi magnitudinem globi terreſtris: certiſſimã ſuppeditat

peditat μετεωροσκοπία. Posidonius obseruatione altitudinis Canopi in diuersis locis ambitum terræ deprehendit stadiorum CC ꝏ XXXX. Eratosthenes verò secutus indicia Vmbræ stad. CCL ꝏ. Idem statuit Cleomedes, Vmbrâ adiutus,

IDem ille Eratosthenes πολυμαθὴς, & post hominum memoriam variæ eruditionis princeps, omnium bonarum artium peritus, vnde & priscis πένταθλος quòd omni disciplinarũ certamine contendere minimè detrectaret, cum globi terrestris amplitudinẽ colligere constituisset, inexsuperabili mentis suæ acie pertingere eò non potuit, nisi ingenio Vmbræ adiutus. Cum enim varias indagandi vias, quibus magnitudinem circuli terrestris deprehenderent, contemplantium studia sequerentur, Eratosthenes hanc certissimam ratus, quam Vmbra insistendam docuerat. Nam qui peregrinatione collectam dimensionem admiserunt, quantum à vero aberrarint, rei incertæ inhærentes, facile est æstimare. Neq; enim fieri potest, ut totius orbis ambitum circuitu complectamur, omnia

omnia loca & oppida accuratè obseruantes. Hanc tamen noticiam omninò necessariam, & plurimum conferre huic contemplationi arbitratur Ptolemæus[d]: & Plinius[e] terræ habitabilis longitudinem partim per interualla locorum nauigatione deprehensam, partim peregrinatione cognitam recenset. Aristoteles verò[f] magnitudinem globi terrestris eâdem viâ proditam memorat. Certior ratio à Geometriâ & μετεωροσκοπίᾳ: contemplatione circulorum cœlestium, ortus & occasus stellarum, vmbræ[g] & similium, cui si adiungatur vsus & peregrinatio, visa est via, quæ ad veritatem ducit. Vtramq; secutus Posidonius & Eratosthenes. Posidonius verò non vmbras, sed stellas secutus, magnitudinem terræ[h] prodidit. Interuallum inter Rhodum & Alexandriam, quæ sitæ sub eodem meridiano deprehendit stadiorum 599. Deinde obseruauit altitudinem stellæ Canopi supra horrizontem. Ac Rhodi illam horizontem stringere, Alexandriæ verò supra horrizontem eleuari quadragesimâ octauâ parte meridia-

d. Cosmograph. lib. I. cap. II.

e. Lib. II. cap. CVIII.

f. II. de Cælo.

g. Strabo III. Geograph. Veteres Geographes latitudines locorum diuersis regionib. ab vmbrâ, quas gnomones medio æquinoctij die iactabant, descripsisse auctor.

h. Cleomed. lib. I.

ridiani. inde seruatâ differentiâ altitudinis Canopi in diuersis locis statuit ambitum totius terræ stadiorum CC ∞ XXXX. Eratosthenes autem solertiâ umbræ edoctus ambitum terræ euidenti ratione peruestigauit: difficiliori fortean & subtiliori, certiori sanè viâ, quâm Posidonius. unde & illam omisit [i] Plinius, & hanc Eratosthenis mirificè commendauit: quâ laude Vmbram non fraudabo. *Vniuersum*, inquit, *hunc circuitum Eratosthenes, in omnium literarum subtilitate, in hac utiq; præter ceteros solers, quam cunctis probari video ducentorum quinquaginta duorum millium stadiorum prodidit. Improbum ausum, verum ita subtili argumentatione comprehensum, ut pudeat non credere.* Constituit autem Eratosthenes Alexandriæ gnomonem ad finientis planum perpendicularem. In solstitio verò die mediâ duos diffundi radios obseruârat à duobus Solis punctis; unum quidem per oppidum Syenen, qui cum sit perpendicularis ad centrũ usq; terræ producitur: alterum verò per fastigium gnomonis, quẽ in Alexandriâ erexerat,

i. Lib. II. cap. CVIII.

um-

umbram ſeptentrionẽ verſus ſpargentis. Atq; ita ex ratione gnomonis ad umbrã collegit angulum ſub gnomone & radio comprehenſum eſſe partem quinquageſimã quatuor rectorum. Sed angulus iſte æqualis eſt ei, qui gnomone Alexandrino ad centrum uſq; continuatur: & æqualis angulo, qui in centro terræ continetur radio per Syenen dimiſſo. Quare & hic angulus quinquageſima pars quatuor rectorum. Spacium igitur circuli terreni inter Alexandriam & Syenen ſui ipſius circuli quinquageſima pars eſt. Interuallum autem harum urbium æquare ſtadia V ∞. dimenſione compertum eſt. Hac igitur ſubnixus ratione Eratoſthenes totum ambitũ maximi circuli terreſtris continere ſtadiorum CCL ∞. demonſtrauit. Quæ omnia auctore k Cleomede tradita in mediũ produximus: cui ingenioſa Vmbra etiã alia ſuppeditauit indicia, quib. hanc ſententiam verã oſtenderet. Tẽpore ſolſtitii hyberni conſtituẽda, ait, in utrâq; ciuitate horologia & utriſq; jactantib. umbras, neceſſariò maior cõperietur Alexandriæ. Longius enim

k. μετεώρων lib. I. Vide Martian. Capell. Philolog. lib. VI.

à tropico hyberno hæc ciuitas ſita eſt. Collecto igitur umbræ exceſſu, quo hæc Alexandrina, eam, quæ in Syene, ſuperat, quinquageſimam partem maximi in horologio circuli deprehendimus. Vnde pari modo perſpicuum, ſuperficiem maximi circuli terreſtris CCL ꝏ. ſtadiorum. Ita firmâ ratione manifeſtum eſt, quæ tandem ſpacia hanc magnam ciuitatem noſtram includant, quibus illam terminis definiamus, ne infinitam aut incomprehenſam nobis imaginemur. Simili modo conſtat, quàm irrito & planè ridiculo conatu laborarint, qui peregrinatione uniuerſi terminos colligere conati ſunt. Vnicâ hac viâ opus fuit, ut errorem emendaremus.

CAPVT XV.

Terram puncti instar obtinere, comparatione vniuerſi ſolertiá Vmbræ compertum. Nec illa quidem exigua nobis ceſſit. Superbiâ tamen tumidi immenſam terræ vaſtitatem concipimus, & ardore gloriæ incenſi ultra eius terminos progredi affectamus. Varij mortalium conatus: quibus vel orbis termini anguſti. Hoc falſo perſuaſionis morbo nos liberauit Vmbra, & menſuram uniuerſi atq; adeò noſtri docuit.

Eadem

EAdem illa Vmbræ solertia fastuosis errorem eripuit, quo hunc orbem, cuius incolas natura nos constituit, immensum vana persuasione concepimus; quem, si cum mundi mole compararemus, [a] puncti instar obtinere constat. Varias huius decreti rationes producit Cleomedes. Vmbram scilicet pari semper vertigine cum sole circumferri, eiusque itinera paribus conficere spaciis, semperque adeò cuspidem umbræ solis centro ex diametro opponi. Recte enim linea siue axis umbræ, à solis centro per centrum terræ ad extremum umbræ sese extendit. Adde gnomonum umbras in horologiis æqualiter circa gnomonos, ut umbram terræ circa terram à Sole circumduci. Præterea cum gnomonum vertices in horologiis ad Solis sphæram centri rationem habeant, & in quauis terræ patte horologia erigi possint; totius terræ molem ad Solis globum [b] centri rationem habere certum est. Sed nec illa quidem integra in possessionem nostram venit. Nam incincta circumfluentis oceani vinculo,

a. Terrã puncti instar obtinere plurimis rationibus docet Ptolem. μεγ. συν. lib. I. Galenus lib. IX. de Hippocratis & Platonis decretis.

b. Quæ solis magnitudo ad terram docet Plutarchus de plac. Philosop. lib. II. cap. XXI. Glycas Annal. t.

 velut

velut insula quædam innatare aquæ videtur. Adiice quantum ipsi demant tot stagna & lacus immensæ amplitudinis. Quantum verò quotidie abripiat laxati Oceani impetus, quantum rapidi absorbeant torrentes, quantum deniq; erumpentibus ventis profundi hiatus consumant in incerto est. Hæc exigua uniuersi portio nobis cessit: hæc est illa possessio, quam immensam iactamus. Hic ille orbis, qui Alexandro augustus, cui alium geminum gloriæ suæ campum lacrumis euocauit, quasi rerum natura desinere non posset. Hoc illud est *c punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur:* in quo Romani, genus luporum, specie imperij inexplebiles cruoris, tot aceruos funerum, & ossibus humanis ardua adspectu juga excitarunt: in quo tot gentium occisarum inhumana gloria Alexandro nata est. Hoc illud est punctum, in quo Dux Pœnas

c. Seneca Nat. Quæst. proœmio.

d. Iuuen. Satyr. X.

d Diduxit scopulos, & montem rupit aceto.

Hic fastus nostri est campus, hæc gloriæ sedes. hic animæ prodigi honores & opes

opes petimus, easque alieno gemitu partas timidi disponimus: temeritatis tàm desperatæ, ut imperium in ventos affectemus. hîc mutuis grassati cœlibus sanguinem fundimus, & furorem communi populorum clade compescimus. Aquas extorquemus saxis, alta montium juga, & valles præruptas effodimus, ut flumina transitum ad triclinia nostra inueniant: terræq; extrahimus viscera, auaritiæ & luxuriæ alimenta. Angustos profectò tantæ insaniæ terminos: cui nec alius orbis sufficere poterat. Sed detexit Vmbra errorem, & probauit nobis finitam cuiusque rei magnitudinem naturam dedisse. Ite nunc mortales & immensam vastitatem terreni huius domicilij parem publico furori fingite. Etenim si comparatione uniuersi instar puncti obtinet, quæ tandem corpusculi nostri mensura, qui vel minima eius portio sumus. Et tamen nullis præfinitum terminis orbem occupamus. Et si quis alius extra hunc proiectus, aut nouâ eruptione natus prodiret, eundem petimus agmen formicarũ.

Sed poſtquam manifeſtus eſt error, & emendatus vanæ perſuaſionis morbus, non implebimus iam pectora cogitationibus rerum naturam ſupergreſsis, nec quicquam in rebus humanis magnum aut infinitum nobis erit, cum totius mundi atque adeò noſtri cognita menſura. Ingens ſanè hîc campus aperitur, in quo libero curſu vel quæuis poſſet exultare oratio: ſed coërcebo me intra carceres, quos ipſe mihi definiui.

CAPVT XVI.

Vmbra incolas uniuerſi orbis diſtinxit; & nomina illis impoſuit. ἄσκιοι. ἀμφίσκιοι. ἀνλίσκιοι. ἑτερόσκιοι. περίσκιοι.

Admirandam igitur hanc eius & propè diuinam aciem, quâ omnia illa quæ circum ſupráque nos tegunt, complexa eſt, & cum ſtupore vel Sapientum, diſcuſſa ignorantiæ caligine arcana naturæ detexit, ſuſpiciendo penè dixerim defatigati ſumus. Et ne tantùm

per immensos ætheris campos oberrare, & conformia suo sectari genio videretur, non dedignata est humanos congressus auersata stuporem nostrum fastidiosa princeps; sed quemadmodum in cœlesti plagâ terrena; ita in terrestri cœlestia indagauit. Et ne palam nota longius arcessamus, cœli climata & parallelos locis suis incredibili industria adsignauit: vniuersi orbis incolas diuerso umbrarum genere distinxit, atq; inde eorum differentias constituit & nomina deduxit. Subiecti Zonæ torridæ nullas iactant umbras. Nam meridie ipsorum verticibus Sol incumbit; inde quòd nullas reddunt umbras ἄσκιοι. Cum verò æquator Zodiacum in duas partes æquales diuidat, quarum illa in austrum, hæc ad septentrionem vergit, Sol per utramq; decurrit. Sed cum illam partem, quæ ad septentrionem, transit, umbræ in austrum sparguntur: cum verò alteram occupauit, in aquilonem procurrunt. Ab hac igitur geminâ umbrâ, qui sub æquatore habitant, ἀμφίσκιοι. Qui autem sub tropicis agunt, tempore solsti-

g. Vide Ptolem. lib. II. Μεγάλ. συντάξ. cap. V.

ſolſtitii, Solem vertici imminentem habent: reliquo tempore ab ipſis declinat, & umbras in partem oppoſitam diffundunt: in ſeptentrionem ſcilicet qui ſub tropico cancri, in auſtrum qui ſub tropico capricorni ſedes fixerunt. atq; hinc ἀντίσκιοι appellati. Qui temperatis ſubjacentes Zonis, cum extra hac metas conſtituti, nec Sol ad eorum verticem pertingat, in unam tantùm plagam umbras proiiciunt. & ob eam cauſam ἑτερόσκιοι. Zonæ deniq; frigidæ incolæ, cum à Solis vertigine incertâ in orbem umbra illis circumagatur, περίσκιοι dicti ſunt. Quæ quidem omnia accuratè ex Poſidonij ſententiâ tradit Strabo lib. II. extremo. & Baſilius Hexam. Homiliâ VI. Has igitur nominum diuerſitates, has populorum diſtinctiones ab ingenio umbræ accepimus. ſine quâ confuſâ omnia & indiſtincta. Nempe ut in magna ciuitate, ſi non ſint diſcreti ordines, & adſignatæ tribus: aut in magno exercitu, niſi diuiſa ſint officia, & ſuus cuique tributus ordo, ac locus, confuſa omnia ſtragem & interitum minantur: ita

Vide Cleomed. lib. I. Plin. Nat. hiſt. lib. II. c. LXXIII

ita in ingenti hac mundi ciuitate, nisi incolæ suis nominibus distincti, certisque sedibus alligati, mixti undiquaq; confluerent populi, & quas tribuit differentia loci proprietates, inscitia obruti penitus ignoraremus.

CAPVT XVII.

κατοπτρικὴ, inuentum Vmbræ. Verus & legitimus speculorum usus. elegantia formæ, Deum in nobis habitantem ostendit: rerum cœlestia studia excitat. Quid Socrates spectarit in formosis. Specula formam nostram exhibentia quid potissimum doceant. Cur Socrates speculum inspiciendum suaserit. Demosthenes consilium actionis à speculo petijt. Eala ad speculum imaginem suam depinxit. Aspectus formæ iucundissimus.

SED ne ingratus quidquam dissimulem, aut ignauus prætercam, producendum in medium, quibus Vmbra ingeniis optimas artes iuuit, aut expoliuit, quàm præclara initia obscuris & difficillimis prębuit. in quo primo loco occurrit

κατο-

κατοπτρικῇ, quæ radios fractos ſiue flexos conſiderat. Cum enim in fonte perlucido, læui ſaxo, aut quauis fortuitâ materiâ ſplendori aptâ ſpeciem noſtram contemplantibus Vmbra præbuiſſet, mortalium ſtudia incendit, ut capti rei miraculo ſimilitudine materiæ ſpeculorum inuenta commentarentur. Incredibile dictu, quàm illa officioſa & miniſterio promta, quàm exactâ diligentiâ motus geſtusq; noſtros imitata, ad quoſuis leues nutus morigera. Quot illa miracula excitauit, dum optima fide expreſſa ſimulacra noſtra referret, & ſemper æquæua ætatum varias indueret vices, varias aſsimilaret corporis habitudines, vultusq; noſtros planè ſimili effingeret ſpecie, dolenti illacrymans, lætanti renidens hilarior, irato deniq; trepidos artus, faciem diſtortam & tumidam oſtendens. Quid verò tàm multiplici viciſsitudine, tàm verſiformi habitu indefeſſa moliebatur? Ne quid ſeculis profuturum lateret, incenſiq; mortales nouitate rei & inſolito oblectamento communi utilitati nouis conſulerent ingeniis. inde

inuen-

inuenta de ſimilitudine ſpecula, non libidinis aut faſtus muliebris inſtrumenta, ſed ut contemplatione elegantiſsimæ formæ opificem intueremur, & adſpectu tam exactæ pulcritudinis, animum quo Deum induimus, cogitaremus. Nempe ut ſplendida magnarum ædium veſtibula etiam interna domus opulenta, & magnificè inſtructa promittunt, inuitantq́; tranſeuntes ut admitti & omnia perſpicere velint: ita ſimulacri noſtri elegantia hoſpitantem in nobis Deum oſtendit, & præclarum excitat deſiderium, ut diuinæ originis memores cœleſtibus ſtudiis eum excolamus, & cogitationes noſtras ad ſublimia & extra conſpectum hominum projecta emittamus, Dei conſortium adfectantes, cœleſtis ſpiritus pleni. Nam, quæ Socratis eſt ἐρωτικὴ, nullis perculſi ad turpitudinem ſtimulis, decora corpora amamus, nec quicquam in illis diligimus, niſi quod nos admoneat diuinos animos ſpecioſo & concinno habitu circumamictos. Ita commenta ſpeculorum ad cœleſtia ducunt, & cognitionem noſtri, atq́; adeò Dei nos docent.

Quòd si operæ pretium, diligentiori indagine in ista inquirere, ingressuris vitæ iter salutaria dederunt consilia, ut sine offensâ, sine sentibus & virgultis minimè illud impeditum decurrerent. Nam quos natura benignior eleganti specie effinxerat, hos formam suam explorantes monuerunt, ne fugitiuo nimis & fragili bono ad superbiam sibi blandirentur; vitarent infamiam, nec pulcritudinis illecebris ad alienam contumeliam abuterentur, nec præclara formæ munera turpitudine morum excœcare sustinerent. Quibus verò minus formosa reddita imago, his virtutẽ maiori studio sectandam commendarunt, quâ scilicet solâ naturale vitium rectè emendare poterant. Quâ ratione [a] Socrates sectatoribus suis suasit, ut sæpissimè speculum de formâ consulerent: & si qui inter illos, quibus commendatior enituisset vultus, vehementer his laborandũ, ne corporis elegantiam prauis moribus fœdarent: quibus verò facies minus decora, illis inprimis hoc agendum, ut fœditatem oris virtutis peplo obducerent. Simili modo cum

a. Plutarchus præcept. coniug.

eum illiſa ſpeculis effigies, æmulâ ſimilitudine expreſſam imaginem exhibuiſſet decoram & ſucciplenam; frontem nullis ſparſam canis, & malas utrinq; lanugine veſtitas, annos primo florentes vigore oſtendit, ſimulq; exſtimulat præcipitandas ſpes grauidas maximis votis; aduenisse diu captatum tempus: iam ſignum à Prætore datum, proſiliendũ ad curſum: æquanda Miltiadis tropæa, & Alexandri feſtinatam gloriam, æmulandam ſpecioſam Epaminondæ aut Leonidæ mortem. Illis deniq; quibus oblata facies rugis aſpera, ac macie extenuata,

[b] *Et iam læue caput madidiq; infantia naſi,* meliores effugiſſe dies, & ultimæ ſenectę laſsitudinem denunciant; admonet mortalitatis, ceciniſſe claſsicum, colligant vaſa & ſignis adſint, ſtrictum iam fatale ferrum ceruicibus imminere, eaſq; ſi inopinatò feriat, & vel leui motu inclinent, repetito ictu præſcindendas. [b] Iratis autem ſpeculo repercuſſa imago pulcerrimam ſpeciem omni relictam decore obferre ſolet, terribiles ſcilicet vultus, ardentes oculos, os diſtortum & ſæpè

b. Iuuenal Sat. X.

b. Plutarchus de cohibenda ira.

ſpumâ madens. Deforme ſimulacrum deformitatem rei præfert, diraq́; facies ſæui affectus index, quanto enim ille intra pectus terribilior, facile concipere poterant, qui tàm atrox & horridus per oſſa & carnes aliaq́; impedimenta efflu-xerat. Tanta igitur mutatio ſui, tàm fœda & terribilis facies haud dubiè con-fuſos turbatosq́; deprehendit, & iratos mitigauit. Non referam deformes pal-lore & macie vultus, & membrorum ſine intermiſsione tremorem, aliaq́; his ſimilia, quibus luxuriæ ſupplicia porten-dunt, & ſolutos deliciis ac cruditatibus ad eſurientium cibos reuocant. Et ne ſerie rerum cohærentium ducti nimis latè excedamus, ſummum Oratorem Demoſthenem ante ſpeculum cauſas meditari ſolitum, eiuſq́; conſilio totam compoſuiſſe actionem vulgò notum eſt. Maluit ſcilicet credere fulgenti, ut ita dicam, umbræ, quàm Andronico & aliis dicendi magiſtris, quibus uſus erat. Optimâ enim fide & certâ ſimilitudine vitia virtutesq́; actionis referebat, nullâ ſubhærente ſuſpicione, quaſi aut amori

aut

aut ſtudiis aliquid largiretur. unde tutius hoc ſecutus iudicium, quàm amicorum aut magiſtrorum iudicium. quod puto induxit Lalam Cycizenam, ut imaginem ſuam ad ſpeculum pingeret [c]. niſi potius amore ſui hoc opus ſuſcepit: cum nihil jucundius homini, quàm imaginem ſuam intueri. Inſitus enim noſtri amor, dulcem formæ adſpectum nobis fecit, ideoq; tenerrimo adfectu ex liberis ſouemus, qui proxima ſimilitudine vultus noſtros referunt.

c. Plin. lib. XXXV.

CAPVT XVIII.

Vmbra in ſpeculis noua & inuſitata exhibuit. inde nata admiratio ſapientum ſtudia incendit, ut eorum rationem indagarent. Quâ ratione ſpecula imagines noſtras exprimant: Varia ſuper hac re ac diſcrepantes Philoſophorum opiniones. Speculorum varia genera.

RΕctè verò [d] Ariſtoteles: admirationem hominibus cauſam Philoſophandi dediſſe. Cum enim ingenioſâ officioſitate Vmbra contemplantibus

d. Metaphyſ. lib. I. cap. I.

ſeſe ubiq; obtuliſſet, & indefeſſâ æmulatione omnes habitus noſtros induta, & iuueni & ſeni, & dolenti & lætanti vultus ſuos reddidiſſet, ac deinde ſplendida læuisq; materia non minus mira, quàm noua & inuſitata exhibuiſſet, ſuborta animis ingens admiratio ſapientũ ſtudia prouocauit, ut non tàm oculos ad ſimilitudinẽ, quàm mentem ad ſimilitudinis rationem concerterint. equidem ludificari hominũ captum viſa eſt, & præſtigijs imponere imprudentibus, niſi earum rerum cauſas indagare inſtituiſſent, in quibus erudiendis cum ſummo certamine laborarent, Philoſophorum diſcrepantes natæ opiniones.[e] Pythagorici corporum noſtrorum figuras in ſpeculis conſpici ſtatuunt oculorum acie in ſe reflexâ: Ferri enim viſum tanquam in æs. & ſimulac incidit in ſpiſſum illud & læue ac politum, ſtatim in ſe reſultare. [f] Plato verò lucem ſiue ignem radijs oculorum emiſſum, & cum Solis vel cuiuſq; ignis lumine mixtum atq; unitum, ſuâ & externâ facultate efficere, ut quæcunque offenderit conſpiciamus. Stoici videndi cauſas

e. Plutarch. de Philoſoph decretis lib. IV. cap. XIV.

f. In Timaeo.

caufas referunt ad intentionem aëris fracti, & radios ex oculis profilientes, qui cum læue aut lucidum corpus offenderunt, redeunt ad facies fuas, & quod attigerunt in fpeculo exprimunt. Empedocles autem afferit, imagines in fpeculis reddi per figuras à corporibus profluentes fpeculo illapfas: perfici verò lumine fiue igne ex fpeculo emiffo, obiectumq; aërem, in quem effluentes iftæ incidunt fpecies, retorquente. Democritus verò & Epicurus fimulacra in fpeculis cerni, cum promanantes à nobis imagines illifæ illis reflectantur. Euclides deniq; certifsimâ ratione demonftrat, vifum fieri per radios promanantes ad res confpectas. Sunt & aliorum περὶ κατοπτρικῶν ἐμφάσεων diuerfæ opiniones, quas veterum induftria prodidit. Nec tamen contenta Philofophia caufam illarum indagaffe, ftudium fuum ulterius extendit, & fedari fefe minimè paffa eft, quin laudabili ardore difficillima quæque huius fcientiæ perueftigaffet: qualia illa, tanquam

Philosophi contemplatione inprimis digna, recenset [i] Apuleius Platonicus: *cur in planis speculis fermè pares obtutus & imagines videantur, in tumidis verò & globosis omnia defectiora: contra in cauis auctiora, ubi & cur laeua cum dextris permutentur. quando se imago eodem speculo tum recondat penitus, tum foras exerat. cur [2] caua specula, si exaduersum soli retineantur, appositum fomitem accendant.* Sunt enim plurima speculorum genera, quæ [g] Euclides ad tria reducit: plana scilicet, conuexa, & caua. illorum plana unius quidem generis, sed diuersæ formæ. conuexa & caua in speciem pyramidis, sphæræ, aut columnæ fiunt.

i. Apolog.

2. Plutarchus lib. de facie in orbe lunæ.

g. Catoptricis

CAPVT XIX.

Admiranda κατοπτρικῆς. nonnulla eius generis prodita. Speculorum varia miracula.

O'πτικὴ verò, inquit [h] Gellius, *multa demiranda facit, ut in speculo uno imagines unius rei plures appareant, ut speculum in certo*

h. Lib. XVI. cap. XIIX.

certo loco positum nihil imaginet, aliorsum translatum faciat imagines. item si rectum speculum spectes, imago tua fiat huiusmodi [i] ut caput deorsum videatur, pedes sursum. Quamquam istiusmodi ferè leuiora periti huius disciplinæ arbitrantur, quàm ut in ijs otium occupent. Sanè & hæc & ab Apuleio speciosè adducta priscis & nostris perspecta, eorumque causæ cognitæ. Verè autem admiranda: similitudine æmula conspecti duo soles, coronæ circa sidera sparsæ, & arcus in nubibus suspensus, varijs pictus coloribus & vastitate formæ stupendus. Eius generis infinita obscura & miraculi speciem præferentia passim in cœlo obserues, quæ antiquorum oculos ad sidera euocauit, eorumq; industriam exacuit: unde ingentia condita volumina, [k] quibus istiusmodi detecta, atq; ad certam rationem reuocata. ita [l] Aristoteles præsidio Optices Soles videri geminos docuit reflexione radiorum ab oculis profluentium: coronas verò refractione: iridem reflectione & refractione eorundem radiorum oculo promanantiũ.

i. Vide Platon. in Timaeo.

k. Vide Senecam Natural. Quæst. lib. I.

l. Meteorolog. lib. II.

Quòd si Catoptrices demiranda protrahere tanti esset, non solùm compluria illa, sed omnes superantia præstigias deprehenderemus. m Specula similitudine falsâ fœdam deformitate reddentia faciem:& lacertos supra humanam magnitudinem exsurgentes. Sunt quæ contuenti plurimas sui offerant imagines & sæpe eas saltantes. Sunt & alia ex planis composita speculis, in quibus volantem imaginem nostram videmus. Alia tàm maleuolâ curiositate, ut etiam illa nobis exhibeant, quæ in vicinis ædibus geruntur. adeò nihil verentur alienis interesse secretis. Quin illa quoq; inuenta n specula, quæ oppositas imagines in aëra proiectas ostendunt: quæ complures simul referunt species, simulacra alia pallore deformia & mortuis similia: alia ex speculis egredientia. Hanc verò præstantissimam & tantum non cœlestem disciplinam Vmbræ ingenium prodidit.

m. Seneca Natural. Quæst. lib. I. cap. V.

n. Vide Cardanũ de Subtil.

CAPVT XX.

εἰκαστική. eius subiectum. Laus picturæ, & precium apud antiquos. Comparata pictura & poesis.

ſis. Pictura imitatur rerum naturam, & exactè exprimit. Comparata Catoptrice & pictura. Pictura tàm æmulá ſimilitudine naturam effingit, ut hominum ſenſibus imponat. εἰκαστικὴν peperit Vmbra. Præcipua picturæ elegantia, ut ſolidæ & eminentes effingantur imagines. hoc præſtant circumductæ umbræ. eo artificij genere. celebres Pauſias Sicyonius & Nicias Athenienſis.

COgnata Catoptricæ εἰκαστικὴ γνῶσις καὶ σκιαγραφικὴ, utramq; enim ὀπτικὴ peperit; diuerſitates imaginum & umbrarum explicant: cauſasq; inquirunt. cur imaginum differentes ſpecies ſiue ob interuallum, ſiue rei viſæ eleuationem ſpectantium oculis obueniant. Harum miniſterio inprimis uſa pictura, quæ & ipſa cognata. Sanè ab Vmbrâ vitam & ſpiritum hauſerunt. Mira autem & cum ſtupore excipienda Catoptricæ retuli. Si tamen ingenium & elegantiam ſpectes, de ſummâ laude cum his contendere minimè defugiet Pictura. Nam ut illa ſiue conſentiente ſiue non repugnante rerum naturâ miracula ſua exhibet: ita hæc æmula ipſius naturæ prouocare

Cauſ.

eam ausa est. Nihil enim tàm exactâ pulcritudine, & mirâ atq; abludente specie efformatum, quin illud pari penè veritate effingere posit. tantâ sanè elegantiâ, ut hominum animaliumq; animas penicillo comprehendere videatur. Vnde ab omni antiquitate summus honos magnæ arti habitus: & clarisimorum artificum opera auro contra cara fuisse, vel potius supra auri precium æstimata, memoriæ traditum. imò verò subeat mirari antiquorum furorem in æstimandis nobilium artificum tabulis, quorum sæpe manipretium lauta patrimonia exhausit. Sanè & religioni Deorumq; cultu dedicata ars picturæ, cuius elegantia non parum adiecisse religioni videtur, quoties operis maiestas Deum rectè æquaret. eadem summis regibus mirificè adamata. Nec apud posteros angustioribus terminis inclusa est fama Protogenis & Apellis, quàm Lysiæ aut Hyperidis: nec fortean minori voluptate Zeuxidos aut Pausiæ spectaremus tabulas, quàm Iliada aut Odyssean legimus, si eas iniuria vetustatis non vicisset,

cissset, aut saltem ex luctuosissimo tot elegantium operum naufragio quædam tabellæ ad nos enatassent. Nam quod Poëtæ ingenium admirandâ expressit eloquentiâ: illud politâ & artificiosâ manu ingenij pari felicitate æmulati sunt. Vnde rectè [a] Cicero: *Traditum Homerum cæcum fuisse. at eius picturam non poësin nos videre.* Equidem propè est ut ambigere possis, an rectius effingat poësin pictura, an verò picturam poësis. Magna enim utriusq; artis cognatio, [b] & par certamen. Incredibili varietate rerum & naturæ ipsius imagine opus est, ut laus picturæ constet. Simili modo poësis multiplici rerum diuersitate indiget, siue ad describendas res varias, siue exprimendos animorum sensus. Misceat deinde colorum pigmenta necesse est, & apto temperamento lineamenta ijs obducat, ut lætum & suaue eniteat carmen. Verè igitur Symonides: τὴν δὲ ζωγραφίαν ποίησιν εἶναι σιωπῶσαν, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν: *picturam tacitam poësin esse: poesin, loquentem picturam;* Nos quidem liberi & ingenui animi, benefi-

cio

a. Tuscul. V.

b. Vide Aristot. Rhetor. ad Alex.

Plutarch. de aud. poëtis.

cio genij melioris, oblectamenta illa honesta & laudabilia, ab ingenio promanantia, minimè spernimus. Vnde incredibili deliniti voluptate, infinita naturæ miracula artificiosè depicta contemplamur: oceani expressam vastitatem, & vi ventorum agitatos fluctus ad sidera adscensum molientes. inter hos deploramus periclitantes, & tanquam in viciniâ mortis constitutos tralaticiâ humanitate tristes mœstiq; componimus. Nec minori delectatione cernimus amœna terrarum lætis consita arboribus, viridantium herbarum inornata cæsarie: scatebris fontium passim manantes, & campos diductis in diuersa riuulis flexuoso tramite intercisos. descripta locorum ingenia, urbium situs, prærupta montium & locorum interualla longo squallore horrentia. Quid referam tecta cœli inaurata luce sidereâ præmicantia? omnia noctis obducta peplo, & mox discussis tenebris redeuntem diem: tempestates horridas, ruptasq; nubes, & suppressam lucem Solis luminibus redditā: ac deinde pacatis omnibus renidentem mundi

mundi læticiam? Brumæ austeritatem, hyemisq; pruinas, & gratam æstatis faciem? distinctas deniq; varias animalium species: & genera herbarum colorum separata discrimine, quorum proprietates nullâ verborum descriptione dinoscere liceret, nisi pictura oculis illa exposuisset. Adde lasciuientis naturæ lusus; multiplices rerum & animalium figuras, planas, cauas, orbiculatas: ostrea vermiculata, conchas striatas, & alia eiusmodi infinita. quæ quidem omnia colorum imitatur differentijs, tàm exactâ similitudine, ut cum naturâ ipsâ de veritate contendere videatur. Si verò illud magnopere spectemus, mortales illicitâ curiositate Catoptricæ beneficium in vitium detorsisse, ut simplicium animos luderent, & eius artificijs ad præstigias uterentur: longè sanè maiori admiratione animos concitabit, picturam sine fuco & fallacijs solo ingenio suo usam, tàm similes naturæ veritati res effinxisse, ut sensus animalium, atque adeò ipsorum artificum oculos & judicium luserit.

Notis-

Notiſsimum enim [c] ſcriptorum teſtimonio, Zeuxidem tantâ veritate vuas expreſiſſe ut aues aduolarent. Parraſium verò detuliſſe linteum eâ ſimilitudine pictum, ut Zeuxis alitum judicio ferocior, flagitaret remoto linteo oſtendi picturam. ita qui aues deceperat artifex, ab artifice Parraſio victus eſt. At verò quid opus erat per tantas eniti ambages, quid te coëgit tàm longâ oratione ab inſtituto diuertere? præſtructim hæc tradenda erant, ut cognitâ picturæ dignitate Vmbræ honor augeretur. ab illâ enim magnæ artis primordia ceperunt, nec indignum ſuo ingenio arbitrata eſt eandem ad perfectionem deducere. Etenim picturæ inuentionem niſi Vmbræ tribuamus, nullam dico cauſam quin ingrati prorſus aut maleuoli ſimus. Hominis enim umbra viam arti aperuit: quam lineis circumductam ad totius corporis perfectionem ſequebantur. Nudis hiſce & rudibus primordijs magna ars cepit. quam tamen inchoatam ne deſeruiſſe videretur, umbrarum adiecit temperamenta, quibus omni ratione

[c] Plin. lib. XXX. cap. X.

tione absolutam reddidit. Iam præclara emerserant ingenia artificio picturæ orbi nota: sed rudia illorum opera; & solâ nascentis picturæ gratiâ visenda, futuræ mox artis quasi quædam prælu-dia. Nam quod in ipsâ summum & præcipuum, ut expressæ scilicet imagines exstantes & integræ spectantium oculis accederent, adhuc desiderabatur; quod ut assequerentur, irrito conatu præstantissimis quibusq; tentatum fuit, donec præsidio umbrarum circumfusæ extremitates imaginum, omnesq; corporum inclinationes solidæ viderentur, quæ planæ erant, & varia schemata quocunq; inflexa conspicua undique apparerent. quod [d] Zeusis ante alios docuisse fertur. Nam is [e] primus luminum umbrarumq; rationem inuenisse traditur. eoque artificio præcipuè commendatæ tabellæ [f] Pausiæ. Cum enim alij quæcunq; turgida & eminentia videri volebant, candicantia facerent, coloremq; nigro obducerent: hic totum bouem atro colore expressit, & umbram ex umbrâ duxit, in plano exstantia, in con-

[d] Quintilian. lib. XII. cap. X.

[e] Plutarchus lib. de gloria Atheniensium: Apollodorum umbrarum coloribus exprimendæ rationem inuenisse scribit.

[f] Plin. lib. XXXV. cap. XI.

fracto, ut Plinij verbis utar, solida omnia ostendens. Quo nomine & Nicias Atheniensis celebris, qui lumen & umbras accuratè obseruauit, & maximè curauit, ut è tabulis picturæ eminerent. Præclarum sanè opus; iuuare elegantissimam artem, & toti orbi conspicuam exponere. Sed ut omnibus numeris absoluta prodiret, gratia & decor adijciendus, & auersis dulcedine concilianda erat. Sunt enim nonnulli colores, qui austerâ quâdam & toruâ luce oculos nostros perstringunt, nec sine molestia conspiciuntur: hos quoque circumfusæ leniunt umbræ, & fracta asperitate gratos & mites reddunt. Nempe ut amarulenta nimis & acria stomachi nostri recusant; mixtâ autem & dulci succo temperata sine fastidio admittunt: ita umbrarum blandimentis mutata, colorum asperitas sine molestia adspicientium oculos contingit. Absque eô esset incuriosis admiranda quæque magnæ artis incognita perirent, nec legitimum precium monumentis immortalitate dignis accederet.

Plutarch. de curios.

CAP.

Capvt XXI.

Σκιαγραφία. ἰχνογραφία. Vsus & finis σκιαγραφίας. Vmbra pyramides, aliasq́ ingenti celsitudine euectas moles metiri docuit.

SVNT & alia ingenij Vmbræ miracula dicam aut beneficia, quibus optimas artes juuit, aut earum initia excitauit. Ita ingentis vastitatis opera exstructuri architecti, ne informè opus aggrediantur, animo præcipuunt molem, & intra se formant. Hanc imaginem rudem & minus absolutam primâ scilicet fœturâ conceptam ut exprimant, vestigia quædam & lineamenta ducunt, totamque molem adumbratâ quâdam descriptione depingunt. Haud dissimilis usus *ἰχνογραφία*, quæ est areæ jacentis descriptio, futuri operis specimen exhibens.

Inuentum inprimis utile: maior enim concinnitas & exactior inde συμμετρία: totaq; machina loco aptata: & ratio materiæ habita, ne aliquid superflui ingenti sumptu sine usu periret. Hoc enim incumbit architecto, ut cum exstruendum opus suscipit, quanto id sumptu futurum exactâ ratione ostendat: ne inopes ultra vires patrimonij quicquam conentur, & sæpe attritis enormi impensâ rebus ceptum opus deserere cogantur, atq; ita urbi deformitas inuehatur. Qua ratione a Ephesi lex constituta fuit, ut cum Architectus publicum opus ædificandum recepisset, quanto sumtu id futurum polliceretur: & traditâ æstimatione bona ipsius magistratui obligarentur, donec opus perfectum. Quo absoluto, si non excesisset impensæ modum, honoribus ornabatur: & si non amplius quàm quarta in opere consumta, nullius pœnæ tenebatur. Si verò plus consumtum, pecuniâ ipsius perficiebatur. Opus sanè fuit exactâ σκιαγραφία, ne jacturam pateretur. Ab eâdem Vmbræ solertiâ sublimia quæq; & ferè ultra quàm oculis

a. Vitru. nius lib. X

asse-

assequi datum in summam producta excelsitatem metiri didicimus. Qualia illa Memphitica Pyramidum miracula, quorum tantam altitudinem referunt, quanta illa hominum artificio maxima extrui potuit. mensuram tamen tantæ celsitudinis deprehendit a Thales Milesius, metiendo umbram quâ horâ par esse corpori solet. atq; ita umbræ ingenio ea assecutus est, quæ sensuum acumen effugerant.

a. Dieg. Laërt. in Thalete. Plin. lib. XXXVI. cap. XII.

CAPVT XXII.

Vmbra precium ponere tempori nos monuit. Horas distinguere, & earum mensuram obseruare docuit. γνωμονική *Horologia sciotherica. variâ formâ composita. Scaphium. Temporis ratio quomodo habenda.*

ET ne quicquam irreligioso silentio prætersluat, illud quoq; solertiæ Vmbræ debemus, quòd precium fugacissimæ rei ponere didicimus, & excitati ad singula momenta, correptiq; horrore

rore cogitemus jam strictum fatale ferrum jugulo imminere. Nam ut tacito fluxu properantia tempora quodammodo retineret, horis illa distinguere, certamque earum mensuram obseruare docuit. Partes enim diei atque adeò horæ, quas κεφαλαὶ vocabant, magnitudine umbrarum, incrementis & decrementis illarum discernebantur. eaq; doctrina γνωμονικὴ appellata, quod erectus gnomon horarum discrimina in plano ostendebat. indeq; excogitata omnis generis horologia Sciotherica, aliaq; instrumenta quibus umbras captamus, & ex earum ratione horarum spatia, similiaque multa indagamus. quale illud scaphium, siue ut a Vitruuius appellat, hemisphærium, inuentum Aristarchi, quod horarum ductus stili umbrâ in medio notabat. & in sacris celebratur horologium Achæ regis Iudæ. Nec verebor adfirmare in Ægypto obeliscos & pyramidas immensæ molis huic usui initio exstructas: deinde demum incitante prodigâ æmulatione signa regij fastus & potentiæ relicta.

a De Architect. lib. IX. cap. IX. Martian. Capell. lib. VI.

Varia

Varia autem formâ constructa fuisse horologia *b* veterum traditione constat: Sunt enim & mobilia, quæ ubique nos comitentur, ut Cylindri, anuli, & id genus. adeò nihil omisit Vmbra, quo commodis nostris consuleretur. Equidem si rectè bona nostra intelligimus, ingens beneficium Vmbra nobis contulit: irreparabile tempus, ut Poëta ait, rem fugacem, & instar torrentis rapidam, prehendere docuit. Prudentiores jam non dies æstimamus, sed horas; moniti nos inscios puncto fugientis temporis rapi, & singulis momentis perire, adeò semper morimur. Vigilandum itaq; & concitato cursu festinandū. Neq; enim, quod Epicurus aiebat, cogitantem de fugâ dormitare oportet. cumq; tantam celeritatem temporis nec assequi nec retinere possimus, hoc agendum, ne relicti demum intelligamus, quantum nos præcesserit; æquare gradum oportet, & uno spiritu ad metā properandū: in præcipitio consistim⁹, vetant prærupta lento vestigio incedere. Asseram⁹ igitᷣ nobis nos ipsos, & vero precio tempora æstimemus.

b. Plin. lib. II. c. LXXVI lib. VII. cap. LX. Vitruu. lib. IX. cap. VIII. & IX.

Subducenda tantisper ratio, ut de impensâ constet. ita deprehendemus quantum nobis prodigè effusum, quantum ignaris furtiuo fluxu perijt: quantum libido & luxus, vana deinde & irrita eripuerunt studia, quantum deniq́ue segne ocium & mollis inertia occupauit. Iam igitur certi adesse diem, qui nos vocat, velut sacro instinctu excitati laudabilia affectemus, illustria & immortalitate digna nomina, quà publicè quà priuatim æmulemur, ne ignauos occupet tristis senectus, & inglorios ignoto funere componat. Quæ quidem omnia ritè nos implere optima magistra Vmbra docuit.

CAPVT XXIII.

Vmbra etiam corporis robori confert. σκιαμαχία. eius usus. imago animi inquieti & malè conscij.

SEd ut officium suum plenè probaret Vmbra, nec tantùm ingenium nostrum

ſtrum iuuare & inſtruere videretur, corpori quoq; prodeſſe voluit, prudentiſsimorum imitata præcepta, qui ita animi curam habendam cenſent, ne corpus omninò negligamus: unde ab omni benè conſtitutâ Republicâ γυμναστικὴν minimè excludunt: quòd illa ſana conſeruet corpora, & ferundo labori ac diſciplinæ militari præparet. Hac ratione inducta eſt Vmbra, ut σκιαμαχίαν ſiue umbratilem doceret pugnam, quò robuſtos & ſurgentes laterum toros, ab ignobili ſitu vindicaremus, aut alioquin rapidâ agilitate aduerſarium ſternere diſceremus. Magnum huius rei uſum antiquitas credidit. Nam & [a] σκιαμαχίαν exercitationem minimè violentam putarunt, & umbratili iſtâ pugnæ meditatione omnes numeros aggrediendi, cedendique; quo flexu potentis impetum eludi, quâ corporis inclinatione petere, quando deniq; ferire oporteat accuratè doceri exiſtimabant: quibus ita aſſueti, tutò in aciem progredi, nullumq; ſpe coronæ detrectare diſcrimen audeamus. Quod minimè mirum videri poteſt, ſi

Ariſtot. Polit.

[a] Galenus & Paulus Ægineta.

attendamus velocissimos umbræ motus, quæ cum fugere videtur, subitò relabitur & ex insidijs petit: quâ sub imagine si peritè exercitati, usu ipso inducente robur, nullum est dubium, quin conscij incredibilis agilitatis omne certamen victores aggrediamur. Et ne quidquam inofficioso silentio omittamus, sub hoc umbratilis pugnæ simulacro, quâ cum nostrâ ipsius umbrâ, tanquam cum hoste, velitari videmur, ad leuissimos quosq; eius motus & toties mutatas inclinationes prosilientes, & tanquam mox depugnaturi in statum præliantis compositi, eos effinxisse umbram, qui inquietæ mentis, sui ipsius hostes, animum malè compositum ingenti tormento ferunt, quum illos memoria facinorũ surdo verbere flagellat. Nam conscij scelerum, & legem & judicem timent: grauior illis somnus, horrificis monstris & spectris turbatus. Ad mentionem alieni facinoris subinde cohorrescunt: deprehensos enim se putant, & parata supplicia sceleri imaginantur.

Luctus & ultrices posuêre cubilia curæ.

Cum

Cum his inclusi viuunt, & quod meruerunt quotidie exspectant. Hæ sunt illæ furiæ, quæ tædis ardentibus sceleratos infestant. Hoc Vmbra sub inuolucro isto nobis apparuit.

CAPVT XXIV.

Varia Vmbræ beneficia. Noctis & diei vices temperat. Imperia alternatim suscepta minimè diuturna, imò cruenta. Causæ vicißitudinis lucis & tenebrarum. Quies Romanis Dea. Vmbra hoſpitium præbet Musis & Poetis. Nympharum choreis inseruit: & Veneris furta abscondit.

ATq; hæc sunt quæ de ingenio & solertiâ Diuæ nostræ tumultuaria suggeſsit diligentia. reliquum est, ut alia beneficia, quibus mortales eius benignitate fruuntur, contemplemur. Plato quidem in Timæo auctor, terræ hunc globum quem premimus incolæ, alligatum circa polum per uniuersum extensum, noctium & dierum efficere viciſsitudinem: cum suo interuallo

Vide Plutarch. lib. de facie in orbe Lunæ.

umbras producat, & Solis splendorem nobis intercipiat, unde noctium & dierum discrimina nascuntur. Quidquid sit, nos summum illud beneficium agnoscimus & celebramus, quòd cum naturæ opificis consilio lucis & tenebrarum distributæ vices, & Vmbra suas partes ita temperauit, ut singulorum commodo eas dispertiret. Nam si quod in cœlo imperium; diuisum illud cum Sole suscepit: alternis enim imperant, & æquabili successione partitas funguntur vices. Quamquam memoriæ annalium prodiderunt, & experientia probauit, regna administrata imperio alternatim repetito publicâ concidisse strage. *Regni societas*, ait Minutij Octauius, *nunquam cum fide cepit, aut sine cruore desiit.* Nam præposterâ dominandi libidine imperium ægrè deponunt, aut vim, quàm in se traxerunt, oppressioni nascentis potentiæ admouent. unde mutuis incensi odijs flammâ & ferro ad internecionem grassantur: nec satiata rabies, nisi communi gentium clade exstinguatur. Nota disidia fratrum Thebanorum, quorum atro-

atrocitas argumenta Tragœdiarum excitauit. Generi & soceri bella, totum orbem sanguine fœdarunt: nec tanti imperij fortuna duos capere potuit. At verò Vmbra mitis & placida Princeps, etsi ingenti potentiâ præpolleret, maluit tamen saluti consulere omnium rerum, quàm sola dominari. In quo salubre hoc seruat temperamentum, ut nec cedat Soli ultra quàm naturæ ordo præscripsit. Distinctas enim utriusque vices oportuit, ut terra hausto feruore noctium opacitate reficiatur: quod nisi fieret, omnia haud dubiè nimiò decocta æstu conflagrarent. Et si diuinam prouidentiam leuioribus curis adstringere licet, hanc lucis & tenebrarum vicissitudinem supremus ille architectus voluit, ut omnia vel ipsâ varietate jucundiora essent: simulq; mortales temporum discrimen, & motum atq; ideò tempus sentirent. Illud autem præcipuè summi beneficij loco ducimus, quod acriori adustis feruore, longiores impertit Vmbra noctes; quibus verò mitior Solis est ardor, eos velociori curriculo transit.

Theodoret. de prouiden.

inde

inde mundi huius incolis aptum frigoris & caloris temperamentum, ut nec sub torrida nimio pereant æstu, nec ob asperitatem hyemis frigidis subiacentes plagis terræ, viduatæ suis deserantur cultoribus. Quid multa? nisi has æstus frigorisq; partitas vices Vmbra dispensaret, non tantùm segetes & herbæ, aliaque humanis commodis prodita terræ munera consumta, calore extabescerent, aut in cinerem soluerentur; sed animalia ipsa fessa & languida spiritum effugere parantem ægrè retinerent. Adde has recursantes tenebrarum & luminis uices, naturæ consilio ordinatas, ut nobis operis & quietis alterna esset succesio: & fessis gratissimum fomentum somnus conciliaretur. quem rectè *c* Orpheus canit omni nos dolore & anxietate liberare & dulcem adferre quietem. Quidquid enim naturæ munere in uniuersi hac ciuitate constitutum, ita compara-

c. Hymno in somnum:
λυσιμέριμνε κόπων ἡδεῖαν ἔχων ἀνάπαυσιν
καὶ πάσης λύπης, ἱερὸν παραμύθιον ἔρδων.

paratum est, ut interpositâ quiete & ocio vires recuperare necesse habeat. Vnde & Quies Romanis Dea; ut ex Augustino[d] patet, quam meritò salutarem Deam vocat[e] Ammianus Marcellinus. Nihil igitur tàm forte, quod continuum & sine ullâ remissione laborem ferre possit. proinde & nobis ipsis præcipitata imminerent fata, nisi illapsa cilijs Vmbra suauem conciliaret somnum, & animum curis fractum & debilitatum quiete componeret. ita viatorem fessum gratissimo amplexu fouet, & animalibus languidis blandam præbet requiem. Pecorum magistri in luci cuiusdam densissimâ umbrâ cantu demulcent,

d. De ciuitate Dei. Lib. IV. cap. XVI.

e. Lib. XIX.

Delectantq; Deum, cui pecus & nigri
Colles Arcadiæ placent.

Ita Ascræi Vatis poëma obstetrice Vmbrâ natum: & Tityrus

—— patulæ cecinit sub tegmine fagi,

Sanè Musis atq; adeò Apollini gratum hospitium præbet Vmbra. & Poetæ ipsi vel potius sacri Vates in nemora & lucos, tanquam in loca pura & innocentiâ,

ad sanctum opus secedunt, ut nullo turbati strepitu, inuentioni sufficiant. Nymphæ quoque, Dryades, atq; adeò Diana ipsa choreas exercere dicitur, Vmbrâ secretum & voluptatem conciliante. Nec minori oblectamento Fauni, alijq; ruris præsides Dij, sub alicuius arboris opacæ umbraculo, carmina sua meditantur. & sanè mater amorum circumfusa umbræ nebulâ oberrare solet. *f* Fauet enim furtis Veneris Vmbrâ: pauidos alioquin amatores confirmat, & velo suo inuoluit.

CAPVT XXV.

Festiuitates publicæ quare institutæ. Ludorum origo. Vmbra iuuat publicam lætitiam. Scenæ. Vmbræ. Spectantium consessum velis obumbrare usitatum Romanis. Platanus arbor infœcunda, ex alieno petita orbe & vino enutrita, ut umbram præberet. Potentissimi reges & populi umbræ delinimenta captarunt.

f Auctor Peruigilij Veneris.
——— *amorum copulatrix inter umbras arborum Implicat gazas virentes de flagello myrteo.*

Sed

SED hæc leviora ſunt, quàm ut ſeuerioris notæ homines admiratione commoveant. Quin igitur illa adducimus, quæ vel triſtes & ſeveri attendant. Cum itaq; gentium antiquiſsima conſtitutione, atq; adeò ſapientum placitis receptum, colligere animos ferijs, & occupatis ocia dare. Nam ex animo & corpore hominum compoſitum communi omnium aſſertione conſtat. Animus autem ita comparatus, ut remiſsione opus habeat: nec corpus labori par eſſe poteſt, niſi collectis ſubinde viribus reficiatur. Sed aut nihil agendo, aut aliud agendo perditas & debilitatas vires reuocamus. inde miris ingenijs & varijs commentis laborum & laſsitudinis quæſita remedia. inſtitutæ feſtiuitates publicæ, in quibus non tantùm à negocijs ceſſarent, ſed feſsis animis ludos darent, & corpora labore aſsiduo debilitata amiſſas vires reciperent. Ideoq; & publico ſumptu omnis generis exhibita ſpectacula, quibus voluptatem juuarent communem, & oblectamentis hominum animos delinirent. Fruſtra

enim arbitremur lasciviâ quorundam populorum, aut regum & imperatorum enormi prodigalitate, sive à Lydis populis luxu perditis, originem traxisse ludos. Iam inde ab ipsius mundi natalibus ceperunt. Cum enim architectus ille uniuersi, rerum omnium absolutissimum clausisset circulum, & pulcerrimo operi ultimam imposuisset manum, quieti indulsit, & quasi defatigari potuisset, ocio secessit. Hinc igitur fluxerunt festiuitates publicæ: quas ludorum blandimentis plebeis animis jucundiores conciliarunt. Hæc gentium præclara & laudabilia instituta inprimis juuit Vmbra, quæ alias suas spectantibus extendit: unde [a] scenæ ipsæ umbræ, ramis & frondibus contextæ. & Neptunalibus casæ frondeæ, quæ pro tabernaculis erant, umbræ appellatæ, quo quidem umbrarum delinimento ut spectantes semper frui possent, captare eam & velut inclusam retinere conati sunt. [b] Q. Catulus spectantium consessum primus velorum texisse umbraculis dicitur. & deinde [c] Marcellus quoque forum velis inum-

a. Festus.

b. Val. Maxim. lib. II.

c. Plin. XIX.

inumbrauit. Suauiſsimum hoc umbrarum blandimentum Romani precio addixerunt: & quod mireris, aërem tributo alligarunt. [d] Platanus, ſterilis alioquin arbor & infœcunda, ex alieno petita orbe, ut laxioribus frondium comis denſiorem ſpargeret umbram, & aſsidentes voluptate afficeret. Vnde tantus honor arbori habitus, tantumque illi precium poſitum, ut mero infuſo illam enutrire operæ precium exiſtimarint. Quin imò Xerxes, quem totus orbis non cæperat ad Platanum in Lydiâ diuertit, poſitiſque juxta caſtris, integrum diem ſub nemoroſo eius vertice commoratus [f], & ne ingratus diſcederet arbori curatorem conſtituit, & armillas ex auro in eâ ſuſpendit. Ita [g] Cotys, rex Thracum ad fontes, & loca umbraculis arborum denſa diuertebat. & [h] Alexander ille, qui ſolus poſt homines natos cognomen ſuum impleuit, in Aſiâ ſub arborum ramis curru vectus umbram captabat.

d. Plin. lib. XII.

f. Herod. lib. II.

g. Athenæus lib. XII.

h. Plutarchus Alexand.

Tam suaue & gratum penè totius orbis regi eius delinimentum, ut penè inclusam & comprehensam secum circumduceret. [i] Lydi quoq; voluptatis & elegantiæ magistri, in umbrâ enutriti. Summas enim delicias arbitrati, si ardorem Solis quouis remedio euitarent. Quin & Sybaritæ umbraculis sese aduersus ardorem Solis munire soliti. Sed profectò tanta ac tàm multiplicia suppetunt Vmbræ beneficia, ut ea commemorare defugiam. Nam si recensere omnia suscepissem, plurima vel curioso elaberentur: vnde à me prouocari eius posset indignatio, tanquam socordiâ omissa reticerem. Quare diutius hisce orationem occupare desistam.

i. Herodo. lib. 11.

CAPVT XXVI.

Summa sapientia seipsum nosse. Demonacti initium philosophandi ex cognitione sui. Seipsum nosse difficillimum. Vmbra imagine sua docuit notitiam nostri. De humanâ imbecillitate & fati imminentis asperitate paulo copiosius dissertatum.

Nihil

Nihil ex tàm superbo animali mors relinquit præter inanes umbras.

VNicum superest, quod sine piaculo præterire non possum: tanti momenti & ponderis, ut ratione argumenti grauis instituenda disputatio, si normam instituti excedere auderem. quicquid sit hanc dissertationis partem huc reieci, ut extra ordinem de illâ dicerem. Enimuerò non sine causâ Dæmon iste Delphicus nostri ipsius cognitionem imperabat: satis enim superq; sapientes, si nos ipsos familiarius nossemus. Neque enim fastus inuaderet, nec inanis gloriæ aucupium occuparet, nec vota humanæ imbecillitatis mensuram supergressa miseros torquerent, si cœleste hoc præceptum & diuinum donum præcordijs infixum obhæreret. Rectè sanè philosophandi initium Demonacti ex cognitione sui. Hæc enim vera est Philosophia, infirmitatis suæ conscium nihil tentare supra vires, manere intra staturam, nec tumidis affectibus concitatum, ultra quàm homini licet ascendere velle. Cum verò seipsum nosse ex sententiâ Chi-

lonis, atq; adeò omnium noſtrûm, ſi verum fateri velimus, difficillimum: (quis enim ſibi verum dicere auſus? quis non plurima ſibi mentitus? etiam illa quæ agnoſcimus, diſsimulamus miſeri, & manifeſtis adulamur vitijs.) miſerta noſtri umbra, ne defereret imprudentes, velut mediâ nocte errantes prenſauit ac retraxit, & nos ipſos ad ſui ipſius imaginem deduxit, in eoq; tanquam in ſpeculo fragilitatem noſtram oſtendit, ne ſuperbi & vani inania aucuparemur. Nihil enim maiori fide & magis æmulâ ſimilitudine imbecillitatem noſtram exprimit, quàm Vmbræ ſimulacrum. Nota ſublimium Poëtarum oracula, quibus *Vmbræ fumi*, & [a] *ſomnio Vmbræ* nos ſimiles adfirmant. Audis illa apud Sophoclem [b], ubi Aiacem furore correptum videns Vlixes ait:

[b] *Aiace Lorario.*

ὁρῶ

---

[a] Plutarch. conſolat ad Apollon. poſt illa Pindari: σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος. ἐκφαντικῶς σφόδρα καὶ φιλοτέχνως ὑπερβολῇ χρησάμενος, τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ἐδήλωσε. τί γὰρ σκιᾶς ἀσθενέστερος; τὸ δὲ ταύτης ὄναρ οὐδ' ἂν ἐκφράσαι τις ἕτερος δυνηθείη σαφῶς. Vmbræ ſomnium homo. Artificioſa & aptiſſima uſus hyperbole vitam hominum expreſſit. Quid enim imbecillius eſt umbra? aut quibus verbis ſomnium eius effari poſſis?

ὁρῶ γὰρ ἡμᾶς οὐδὲν ὄντας ἄλλο, πλὴν
εἴδωλ᾽, ὅσοι περ ζῶμεν, ἢ κούφην σκιάν:
Nihil nos esse aliud video, prater
Simulacra, quotquot viuim⁹, & inanes umbras.

Quod si tanti videretur aliquandiu immorari contemplationi huius nostræ imbecillitatis, referrem flebiles ortus, quibus vitam nostram nudi & inermes auspicamur. Inter vagitus & lacrumas frigoris asperitas intectos excipit: quæ ut teneros non adurat vinculis districti obtegimur, ut vel in ipsis vitæ primordijs supplicia feramus. Quàm multi deinde elabuntur anni antequam nutantes artus suspensam corporis molem sustineant, antequam nos homines voce prodamus. Iam firmi lacerti ferunt labores, & per tot angustias ad virile robur eluctati sumus: jam fata ab utero destinata imminent, tanquam flosculi maturitati vicini, mox exstincti erimus. Hos laqueus aut ferrum expectat; illi ruentis populi furore, & bellicâ consumti strage, occumbunt. Alios potentium exscindit ira: alij sub tyrannide fortunæ, contumeliæ eius expositi, hor-

renda & immania ferre coguntur. Hos flamma in cineres & fauillas conuertit: illi membris per præcipitia jactatis, alitibus ferisq; pabulum præbent; alij ultra vires cum fluctibus luctati, tandem, quod vetus Poëta, *euifcerati faxis fparfi afperis*, pifcibus ac beluis exponuntur. Quid referam fulmine perculfos, aut urbium in fe ruentium clade exftinctos? quos torrentium violentia haufit, aut incendiorum vorago confumfit? Nunquam enim vel leuia naturæ rerum diffidia oriuntur, quin ea mortalium calamitates componant. Si turbines exfurgant, vel mota contremifcat tellus, fi folis calor exæftuet, aut peftilens aër exhalet, quidquid eft, in perniciem hominum confpirare videtur. Et ne putemus tàm longè quæri mortem, ipfa nutrimenta nobis fata præcipitant: luxuriofos interemit intemperantia, abftinentes frugalitas: induftrios vigilia & nimius perdidit labor: ignaui fitu & ocio tabem contraxerunt: illi vehiculo lapfi fpiritum effuderunt: hos penatum fuorum, fæpe templorum, ruina fepelit.

Adeò

Adeò nihil eſt, quod miſeræ huic animæ non ſtruat inſidias, quod damnatum non exigat ſpiritum. Atq; hæc ipſa nos petunt tàm celeri acceſſu, ut non ſentiamus niſi jam percuſsi: ſuſpenſo & furtiuo irrepunt veſtigio, ut inopinantes opprimant. Ad hæc properamus per tot laborum multiplices ambages, per tot calamitatum & morborum difficiles anfractus, inter fortunæ ludentis riſus, imò pœnas. Vnde Varro [b] doctiſsimus Romanorum *hominem bullæ ſimilem* adfirmabat. & appoſitè Epictetus, *hominem fabulam quandam ærumnarum: fortunæ luſum, & lucernam vento expoſitam*, pulcrâ & conuenienti prorſus imagine. Alij [c] verò hominem deſcripſerunt, *vas quaſſum & fragile, imbecillum, nudum, ſuapte naturâ inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum*. & ſi quæ his ſimilia humana calamitas ingenioſis expreſsit. qualia illa Ariſtotelis: τί γὰρ ἐστιν ἄνθρωπος; ἀσθενείας ὑπόδειγμα, καιροῦ λάφυρον, τύχης παίγνιον, μεταπτώσεως εἰκὼν, φθόνου καὶ συμφορᾶς πλάστιγξ. τὸ δὲ λοιπὸν, φλέγμα καὶ χολή: *Hominem*, ait, *exemplum* imbe-

[b] l. I. de re ruſticâ.

[c] Seneca Conſol. ad Marciam

imbecillitatis, temporis ſpolium, fortunæ ludibrium, mutationis ſimulacrum, inuidiæ & calamitatis trutinam; cætera compoſitum ex pituitâ & bile. Quæ ſingula ſi attendere & rectè explicare vellem, ingenti ocio opus eſſet: certè non anxiè quæſita afflueret oratio. tàm fœcunda & ingenioſa eſt calamitas noſtra. Quanquam iſtæc omnia Vmbræ ſimulacro exactè expreſſa. Nam & illa inſtar fumi & nebuloſi aëris præcipiti fugâ euaneſcit, &, ut ita dicam, naſcendo moritur: quouis enim leui motu aut corporis opaci flexu diſsipatur & penitus perit. Quæ quidem omnia infirmitatem noſtram, rerum humanarum fluxum, & ancipites caſus, atque adeò conditionem noſtram incertam, anxiam, & ſubinde variantis fortunæ ambagibus ſubiectam oſtentant. Vbi nunc impotentia noſtra, & vota humanam mediocritatem excedentia? Vbi iſte animus contemtor diuinorum, qui oblitus ſuæ conditionis, ardua æternaq; affectabat? Sola Vmbra oſtendit nos fragiles, caducos, putri corpuſculo circumtectos. Sola illa oſtendit nos, qui

natu-

naturæ rerum compedes injicere conamur, qui ſanguinem & ignem miſcemus, eſſe.

Somnia quæ mentes ludunt volitantibus umbris.

Et ne ſuperbi & faſtu efferati, falſò nobis blandiamur, nihil noſtri relinquit ſepultura, præter inanes umbras, &

— quadā ſimulacra modis pallentia miris

Ergo etiam viui, & poſt mortem umbræ leues & errantia ſpectra. Nam conſcij arcanorum Philoſophiæ prodiderunt, *d* animam; quæ cœleſtis originis, ad ſuperos euolare, & puro ac lucido habitu præcingi, ſi materie ſoluta & nullis perturbationibus infeſtata diſceſſerit: corpus verò terrâ conſumi: umbram ſiue

---

d. Hæc opinio petita ex Homero, & Poëtis recepta. de quâ fusè Seruius in Virgilij Æneid. IV. qui tamen inter Vmbram & ſimulacrum differentiam ſtatuit acumine planè Grammatico, & minimè ad mentem veterum Poëtarum. Platonici de umbris poſt mortem ſiue umbrarum ſpectris aliter ſentiunt. Proclus in defenſione Homeri adverſus Platonem cap. IX, Timæus Locrus de animâ mundi. Plotinus lib. I. Ennead. I. Auguſtin. de ciuit. Dei lib. XI. cap. x. lib. XII. cap. XX.

siue simulacra quædam nostri nuda permadere ad inferos. Atq; hæc sunt Homeri εἴδωλα καμόντων. Matij: *simulacra in morte silentum.* Virgilij: *volitantes figuræ.* Tibulli: *leues Vmbræ.* & Platonis animæ umbratica spectra exhibentes. Nihil ergo ex tàm superbo & impotenti animali relinquitur præter inania simulacra, & errantes umbras. Hæc sunt de quibus gloriamur mortales, digna profectò in quibus supercilium altius tollamus, quibus spes nostras & improba vota superbi, & confidentiâ tumidi suspendamus.

CAPVT XXVII.

Multis Philosophorum recepta opinio, mundum incendio periturum. Tota hæc mundi moles olim Vmbra futura. Vmbra ante res ipsas, & post illas futura.

QVanquam causa non erat, cur tanto stupore imperiti exciperemus, nequiqquam ex tàm fero & superbo animali remanere præter εἴδωλα quædam & ef-

& effigies, cum principis naturæ juſſu tota hæc machina, ſedibus ſuis conuulſa, redacta in cineres, in obſcuram ſoluatur umbram. Sapientum enim decretis traditum accepimus, fatorum lege hoc quicquid habitatur conflagraturum, mortaliaque omnia incendio peritura [a]. Hæc de mundi ruinâ & Stoicis & Epicuræis conſtans opinio: quam & Heraclides & Empedocles [b] aliijq; complures amplexi ſunt: ſed [c] exſtinctum orbem credebant, ut ſubinde renouatus & purior renaſceretur. Nobis verò auguſtior [d] Philoſophia reuelauit, hunc orbem cœleſti incendio periturum. Quandocunq; igitur æterno decreto fatis viſum fuerit, ut turbata lege uniuerſi tota hæc tamq;

---

a. Arrian. Epictet. lib. III. cap. XIII. Ouid. I. Metamorph. Minuc. Octau. Arnob. lib. II.

b. Euſeb. præparat. Euang. lib. XIV. cap V. Plutarch. lib. I. cap. III. de Philoſoph. decret.

c. Plato in Timæo. Ariſt. I. Meteor. Iuſtin. Martyr. Apolog. II. Seneca conſol. ad Martiam. Macrob. II. in Som. Scip. cap. X.

d. Clemens VIII. Stromat. Auguſtin. de ciuit. Dei lib. XVIII. Euſeb. præparat. Euangel. lib. XV. cap. XIII.

tamq; vaſta moles, miſsilium, ut ita loquar, cœleſtium jaculis incendatur: tunc pater ille Oceanus, rerum omniũ, ſi qua fides veteri Theologiæ, fons & origo, conſumto humore ſuo, fumo peribit: & cum eo tot aggeres, inſularum atq; adeò hæc noſtra maxima illa Oceàni ambientis conſtricta vinculo, ornamentis ſuis picta, gentium & animantium tuta ſedes, tot colles comis induti viridantibus, ſcatebræ fontium ac flumina oportuna: tot arbores prolixo vertice, & rupes humanos adſpectus fugientes, correpta igne in fumum abibunt. Quidquid tàm longus & diuturnus fortunæ fauor ad ſummum euexit! qudiquid in miraculum extulit; tot nomina clarisſimarum urbium, regum & populorum latè dominantium ſedes; tot moles æternitatis deſtinatione ad ſidera erectas, ignis obruet, & diſsipatæ fumo denſiori umbrâ euaneſcent. Siue igitur hanc de mundi incendio ſententiam ſequamur, ſiue aliorum faueamus errori, qui ſolutas compage ſuâ has rerum moles, ruptis concordiæ fœderibus, confuſas olim, & in pri-

in priſtinas tenebras redituras arbitrantur, umbra craſsior omnia occupabit, &, ut ita dicam, reliquias tanti cadaueris officioſá humanitate componet. Non verebor igitur religioſè de Vmbrâ dicere, quod Orpheus de Ioue canit:

ζεὺς πρῶτος γένετο, ζεὺς ὕστατος ἀρχικέραυνος.
ζεὺς κεφαλὴ, ζεὺς μέσσα —

Primus cunctorum eſt; & Iupiter ultimus idem
Iupiter & caput & medium eſt.

Nam & priuſquam res ipſæ; imò priuſquam temporum diſcretæ vices, atq; adeò pulcerrimum illud opus, intermicantibus ſiderum ocellis diſtinctum, umbra fuit: unde & æternitatis imagine cultus ac veneratio illi debetur. Deinde quoque poſtquam ſummi opificis imperio ſoluta tenebris indigeſta rerum omnium moles, & ſingula muneri ſuo deſtinata eadem illa longè lateque ſparſa, non tantum inferni penetralibus & regno tenebrarum includi ſeſe paſſa eſt, ſed aduſque

coeli

cœli ardua transcendere, & faces astrorum appetere ausa. ita cum hæc amplissima uniuersi machina soluto mundi fœdere diuulsa, pulcerrimaque ista gentium sedes rupta compagine collisa, & communis discordiæ clade deleta iacebit, Vmbra omnia occupabit. Animosè igitur & verè potentissima Diua, quod [e] Ægyptij Isidis templo inscripsere, de se usurpabit: ἔγω εἰμι πᾶν τὸ γεγονὸς, καὶ ὂν, καὶ ἐσόμενον. καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδεὶς πω θνητὸς ἀπεκάλυψεν. Ego sum omne illud, quod fuit, quod est, quodq; futurum: & peplum meum nullus mortalium detexit.

e. Plutarchus de Iside & Osiride

CAPVT XXVIII.

Conclusio operis, item Hymnus ad Vmbram.

HActenus ardore suppresso, & toto cœlo tenebris obducto inter amplexus meos commorata est Vmbra. Mirabile visu, omne animantium genus ad vires redierant; vidisses passim pro-

strata

ſtrata ſopore ſuper geniſtas & mollia prata latus explicaſſe, ut capto umbrarum delinimento reficerentur. Dum hoc miror

Inter complexus excidit umbra meos. Propert.

Reſeratur cœlum, & lucis amænitas, quaſi nube intercepta fuiſſet, lætior enituit. Subtractam igitur oculis, & præpeti fuga per aeris campos euolantem, quantum licuit, acie inſectabar. Sed cum fruſtra fugientem ſequerer, & adſpectus meos faſtidire eam intelligerem; quod ſolum relictum erat abſentis laudes carmine implere conabar.

Regnantem ſuperis ſtygijsq́; in ſedibus VMBRAM
Dicere laurigero ſtimulat ſacer impetus æſtro.
Phœbe faue, et vos ſeu bifidi juga frõdea montis
Theſpiades colitis Dircæi aut fluminis oras,
Fundite Pierijs vocalem fontibus undam.
Tuq́; adeò Vranie, Iovis ô clariſſima proles,
Quæ genus & nomen cœlo deducis ab alto,
Seu te cura poli, ſeu noſtri conſcia fati
Aſtra tenent, pauidis clemens allabere cœptis.

Iamprimum totã validis circumspice claustris
Suspensam molẽ, dec' admirabile mundi, (strit
Terrasq́ tractusq́ maris, camposq́ liquentes
Aëris, et picti laqueata palatia cœli:
Aureaq́ æternis radiantia sidera flammis,
Seu tremulũ octauo crispant quæ lumẽ ab orbe,
Seu varios replicant septeno tramite gyros:
Omnib' Vmbra prior. Nam vasti semina mũdi
Congerie indigesta rudi cum sparsa jacerent
Vndiq́, nec rutilus liquida sol ætheris orâ
Spargeret aut radios, ipse aut lustraret olympũ;
Vnde dies, quiq́ in sua terga reuoluitur annus,
Atq́ æui momenta fluunt, et tempus, et ætas:
Hæc sola imperium vastâ ditione tenebat,
Tartareæ regina plagæ, antiquissima rerum,
Nocte prior, noctisq́ parens, nox ipsa futura.
Illa licet stygijs tantum præfecta tenebris
Pallenteis æternum amneis nigrasq́ paludes
Cocyti teneat, furiasq́ exterreat atras,
Audet in excelsos cælorum irrumpere tractus:
Hinc cælũ patria, et nigro styx liuida fundo est.
Progeniem veró et clari natalis honores
Bis genitus Bromius canat et Tritonia Pallas.
Nostra hæc præ cunctis natalibus inclyta
Nympha;

Nata

Nata fuit, nec nata tamen, perfecta virago,
Editaq́; in lucem cunctis antiquior annis.
Quód si te fragilis mouet admiratio formæ,
Cælestis meritó mireris dona decoris:
Quâ captus Dinam quondam Narcissus amauit,
Occubuitq́; vndis, atq́; ignibus exspirauit!
Quin et perpetuò blandæ præstantia formæ
Permanet, ac semper virtus aduersa senectæ.
Inuiolata terit membris redeuntibus æuum,
Et proprio validam decerpit ab hoste juventam.
Sed leuiora loquor, longè grauiora supersunt.
Detexit cœlum cœliq́; volubilis orbes:
Edocuit motus varios, ortus, obitusq́;
Stellarum, Solisq́; vias, anniq́; meatus.
Pandit et occultos Lunæ Solisq́; labores,
Atq́; alia Actæa quondam discussa sub vmbra,
Quæ nunc obscuris tenebris obducta jacerent,
Hæc nisi Diua foret. Per eam Memphitide ripâ
Ardua pyramidum fastigia mente sagaci
Dimensa est olim sollertia dia Thaletis.
Quòd terris lucem spargit Sol, quodq́; vicissim
Indulget fessis rebus nox blanda quietem,
Muneris illius est. Hæc sancta silentia Musis
Suppeditat, tremulũ quà desuper imminet vmbris
Aonium nemus, et scatebræ, loca consita amorum.

Hæc ego fallacis post tot fera prælia sortis
Securus Diuâ fruar. O quis præpete pennâ
Me cupidum statuet puri super auia luci?
Quis fontes lustrare sacros, & amœna vireta,
Quis dabit efferri non noto ad sidera flatu,
Lenis ubi spirat labentis fluminis aura,
Grataq; secretis respondet silua Camœnis.
Arbitra ubi vitæ Sapientia dia reclusa,
Fluctibus è medijs homines cæcisq; tenebris
Eripuit quondam, claráq; in luce locauit.
Ex quâ nunc etiam per cunctas dedita gentes
Dulcia promanant fragilis solatia vitæ.
O studijs jucunda meis, ô mille petita
Lux votis, strepitu quæ me varijsq; procellis
Eximat, & puro subuectam lumine mentem
Donet in excelsos Musarum scandere colles.
Sed nec Pieridũ tantùm Dea pollet in antris,
Quin etiam sæuo duri in certamine Martis
Exercet vires. docet hoc clarissimus olim
Romanis actus Ponti de rege triumphus:
Cum sola objiceret Dea sese interrita telis,
Auertens ictus florentesq; ære cateruas.
Hæc fessos recreat populos per inhospita syrtis
Litora, per calidas Libyæ sitientis arenas.
Hæc pecori requiẽ, gratissima munera præbet,

Dum

Dum cityſi flores depaſta armenta, ſoporem
Strata ſub arboribus carpunt, & cuſpide rectâ
Iam medium clari Phœbus metitur olympi.
Hanc Satyri, Dryadesq́ colunt, Nymphaq́, Venuſq́,
Quaq́ aliæ latitant per opaca cubilia Diuæ.
Cetera quid referam ſollertis munera Nymphæ?
Præcipuos pictura Deæ transſcribit honores.
Nam docuit rerum propriâ ſub imagine formas
Fingere, & ad radios deſcribi corpora Phœbi.
Diuinum inuentum, quo clarâ luce refulget
Quod nihil ante fuit: picturaq́ imagine veri
Arte nouâ transfert in res umbracula rerum,
Veraq́ figmentis, veris figmenta remiſcet:
Natura ut ſeſe meritò miretur in illâ,
Ereptumq́ ſibi decus obſtupefacta requirat.
Illa feros animos molli pietate ſubegit,
Et docuit celſo vultus obuertere cœlo,
Quin diuos ipſos diuûmq́ indùxit honores.
Illa ſuo præeſt nocturnis numine ſacris,
Horrendosq́ iuuat cantus & murmura dira,
Infeſtosq́ Deos, Erebum manesq́ fatigat:
Perq́ vias errare novis dat ſpectra figuris,
Manesq́ excitos medios ululare per agros
Sub noctem, & notos queſtu complere penates.
Illa ſuo ſenium ſecludit corpore toto

Haud numerans jugi fugientia secula lapsus;
Tota ortus finisq́ expers discrimine nullo,
Tota sibi similis remanet perq́ omnia par est.
Ergo vbi postremum mundi compage soluta
Hanc rerum molem suprema absumserit hora,
Qua chaos antiquum repetent mare, nubila, cælū,
Sidera sideribus concurrent, ruptaq́ terræ
Fundamenta ruent, totusq́ à sedibus orbis
Conuulsus magnâ vi fulmine conflagrabit;
Ipsa leues cineres nube amplectetur opacâ
Et prisco imperio rursus dominabitur VMBRA.
Saluè Diua potens, toto celeberrima mundo;
Infernæ regina domus; princepsq́ supernæ;
Temporis excedens metas, prima, vltima rerum;
Naturæ lætantis opus; cui mœnia cæli,
Totaq́ telluris validis innixa columnis
Machina, diuisos submittens cardinis axes,
Vi rapidâ perrupta patet; mortalibus vna
Præuia fax cæcis, errorum mille tenebras
Discutiens, veriq́ illustrans lumine mentes.
Ipse ego, quod possum, sacras operatus ad aras,
Per populos passim læto tua nomina plausu
Vulgabo, clarasq́ feram per secula laudes.
Quòd si Laërtiades ego nunc, vel Thracius Orphe⁹
Alcidesue nouus penetrare ad tartara possem,

Teq́

Teq́ meam suaui cithara fidibusq́ canoris
Consortem thalami Eurydicen reuocare liceret;
Ipse domos atras inferni regis adirem,
Lustrare ut penitus sacri miracula vultus,
Et possem superas mecum te ducere ad oras.
Lenibus interea tu nos Dea conde sub alis;
Non densam petimus, quæ terres numine manes;
Sed tenuem et blandam, quæ mulces ætheris auras.
Cinge age nos blandis leuibusq́ allabere pinnis
Sufficiens requiem placidis non dura Camænis.

FINIS.

ELENCHVS CAPITVM.

CAPVT I.

Occasio dissertationis, inducta variâ fictione Poeticâ: descriptione magni æstus; amœnissimi loci, Vmbræ fugientis subinde & redeuntis. Explicatus Virgilij locus. Propositum item operis argumentum & declarata instituti ratio.

CAPVT II.

Vmbra definita. & diuisa. Quâ ratione gignatur, proditum. Substantia Vmbræ vindicata.

CAPVT III.

Commendata Vmbræ nobilitas ab antiquitate. Ante orbem conditum Vmbra. Nox ante diem exstitit. Eadem fons omnium rerum. obstetrix Deorum. Vmbra omni tempore prior. Patria Vmbræ spacium uniuersi. Nobilitas alieno suspensa suffragio. nec vera inde laus ducenda.

CAPVT IV.

Laudes Vmbræ à naturâ eius & proprietate. Nata simul & perfecta. Forma Vmbræ.

Duo

Duo præcipui colores. Elegantia formæ diuersitate opinionum dubia. Aliæ proprietates Vmbræ traditæ. Stupenda eius agilitas & velocitas. Thaleti mens omnium velocissimum. Vmbra celeriori fertur motu, quàm ipse Sol.

CAPVT V.

Vis & potentia Vmbræ. Ad Mercurij stellam pertingit. Venus & Mercurius satellites Solis. Certæ ipsis metæ, quas relicto Sole non transeunt. Globus Solis maior terræ, ne Luna aliaq́ sidera luce suâ priuentur. Triplici progressu incedit Luna, ut Vmbræ incursus declinet. inde Triuia. Petronius illustratur. Luna multiplici diuerticulo vim Vmbræ euitare non potest. Ecclipsis lunaris quando contingat.

CAPVT VI.

Potentia Vmbræ in moderandis hominum, gentium, rerumpublicarum fatis. Antiscia. magna illorum vis & utilitas in colligendis fatorum vijs.

CAPVT VII.

Vmbræ potentia in mundo inferiore. Regnũ tenebrarum cessit Vmbræ. Regina noctis Hecate νυχία. Nox definita. Nox Poetis Vmbra. Homero ϑοὴ. Eius appellationis ratio.

CAPT VIII.

Religio ex metu. Metũ excitauit Vmbra: indeq; hominum animos religione incendit. Ingens mortalibus horror ex Lunari eclipsi: Magicis carminib. Lunam cœlo deduci, et spumas exsudare coactam vulgó creditum: vnde et periclitanti perculso are aut clamore suppetias ferre conabantur.

CAPVT IX.

Antiquissima religio, cultus Vmbræ. Deos in lucis aut speluncis adorare mos veterum, plerisq; familiaris hac superstitio! Vmbra lucos et nemora sancta ac religiosa reddit, eadem ratione specus et antra, item arbores et stagna sacra. Sol nomine Mitra apud Persas in antro cultus. Nocturna sacra adjuvante Vmbra horrenda. Vmbras occisorum persequi homicidas, opinio veterum. Vmbræ adminiculo spectra prodeunt. Opinio siue error quorundam Philosophorum spectra ob tenuitatem corporu clarâ luce non apparere, ne diffluant contacta telis diei: noctu verò ob frigus coalescere et oberrare. Virgilius explicatus.

CA-

CAPVT X.

Vmbra per vniuersi spacia latè sparsa. Nihil illi praclusum: omnia penetrat et peruestigat. Secretis nostris interuenit: conscia arcanorum. Perpetuó obhæret et affectatur. Scelera nostra illi cognita. Conscios facinorum accusat, et tormentis inquieti ac saucij animi excruciat.

CAPVT XI.

Audacia Vmbra: inermis, acies ad prælium instructas aggreditur. Mira ejus agilitas: ad alienos motus mouetur. Heroicis temporibus Dij cœtus hominum petentes vmbrâ incincti prodierunt, et circumfusos vmbrâ hostili adspectu subduxerunt. Præsidio Vmbra sæpe parta victoria. Quæcunq; horrida et noxia rerum natura constituit Vmbra sine periculo contingit.

CAPVT XII.

Vmbra ingenium et solertia. Tres Vmbrarum species. Vmbra docuit Solē globo terrestri majorem: Lunam Sole minorem: terram verò lunâ majorem. Epicuri error in asserendâ Solis magnitudine. item Parmenidis & Anaximandri in magnitudine Luna. Alia solertia signa

ſigna ab ingenio Vmbræ promanantia. Vmbræ ſolertiâ obſeruata temporum ratio. Eadem ſubduxit mortalium animos in cœlum: & viam ad contemplationem cœleſtium aperuit. Sententia quorundam Philoſophorum: Hominem natum ut cœlum contemplaretur. Hoc beneficio Vmbræ aſſequimur.

CAPVT XIII.

Vmbræ ſollertia in mundo inferiore. Variæ Phyſicorum opiniones de formâ terræ. Sphæricam oſtendit Vmbra, & in medio ſuſpenſam.

CAPT XIV.

Eratoſthenes πένταθλος. Variæ rationes indagandi magnitudinem globi terreſtris: certiſſimam ſuppeditat μετεωροσκοπία. Poſidonius obſeruatione altitudinis Canopi in diuerſis locis ambitum terræ deprehendit ſtadiorum C C ∞ XXXX. Eratoſthenes verò ſecutus indicia Vmbræ ſtad. C C L ∞. Idem ſtatuit Cleomedes, Vmbra adjutus.

CAPVT XV.

Terram puncti inſtar obtinere comparatione uniuerſi ſollertiâ Vmbræ compertum. Nec illa quidem exigua nobis ceſſit. Superbia tamen tumidi, immenſam terræ vaſtitatem concipimus,

mus, & ardore gloriæ incensi, ultra eius terminos progredi affectamus. Varij mortalium conatus: quibus vel orbis termini angusti. Hoc falsæ persuasionis morbo nos liberauit Vmbra, & mensuram uniuersi atque adeo nostri docuit.

CAPVT XVI.

Vmbra incolas uniuersi orbis distinxit; & nomina illis imposuit. ἄσκιοι: ἀμφίσκιοι: ἀντίσκιοι, ἑτερόσκιοι: περίσκιοι.

CAPVT XVII.

Κατοπτρική. *inuentum Vmbræ. Verus & legitimus speculorum usus. elegantiá formæ, Deum in nobis habitantem ostendunt: rerum cælestium studium excitant. Quid Socrates spectarit in formesis. Specula formam nostram exhibentia quid potissimùm doceant. Cur Socrates speculum inspiciendum suaserit. Demosthenes consilium actionis à speculo petijt. Lala ad speculum imaginem suam depinxit. Adspectus formæ jucundissimus.*

CAPVT XVIII.

Vmbra in speculis noua & inusitata exhibuit. inde nata admiratio sapientum studia incendit, ut eorum rationem indagarent. Quá ratio-

ratione specula imagines nostras exprimant? Variæ super hac re ac discrepantes Philosophorum opiniones. Speculorum genera diversa.

CAPVT XIX.

Admiranda κατοπτρικῆς. nonnulla eius generis prodita. Speculorum varia miracula.

CAPVT XX.

Εἰκαστική. eius subiectum. Laus picturæ, et precium apud antiquos. Comparata pictura et poësis. Pictura imitatur rerum naturam, et exactè exprimit. Comparata Catoptrice et pictura. Pictura tàm æmulâ similitudine naturam effingit, vt hominum sensibus imponat. εἰκαστικὴν peperit Vmbra. Præcipua picturæ elegantia, vt solidæ et eminentes effingantur imagines. hoc præstant circumducta vmbra. eo artificij genere celebres Pausias Sicyonius et Nicias Athenienfis.

CAPVT XXI.

Σκιαγραφία. ἰχνογραφία. Vsus et finis σκιαγραφίας. Vmbra pyramides, aliasque ingenti celsitudine euectas moles metiri docuit.

CA-

CAPVT XXII.

Vmbra preciũ ponere tempori nos monuit. Horas distinguere et earum mensuram observare docuit Γνωμονικῆ. *Horologia Schioterica .variá formá composita. Scaphium. Temporis ratio quomodo habenda.*

CAPVT XXIII.

Vmbra etiam corporis robori confert. Σκιαμαχία. *eius vsus. Imago animi inquieti et malé conscij.*

CAPVT XXIV.

Varia Vmbræ beneficia. Noctis et diei vices temperat. Imperia alternatim suscepta, minimè diuturna imò cruenta. Causæ vicißitudinis lucis et tenebrarum. Quies Romanis Dea. Vmbrá hospitium prabet Musis et Poëtis. Nympharum choreis inseruit: et Veneris furta abscondit.

CAPVT XXV.

Festivitates publicæ quare institutæ. Ludorum origo. Vmbra iuuat publicam læticiam. Scenæ. Vmbræ Spectantium conseßum velis obumbrare vsitatum Romanis. Platanus arbor infæcunda ex alieno petita orbe, et vino enutrita vt Vmbram prabe-

præberet. Potenßimi reges & populi Vmbræ delinimenta captarunt.

CAPVT XXVI.

Summa ſapientia, ſeipſum noſſe. Demonacti initium philoſophandi ex cognitione ſui. Seipſum noſſe difficillimum. Vmbra imagine ſuâ docuit noticiam noſtri. De humanâ imbecillitate & fati imminentis aſperitate paulò copioſius diſſertatum. Nihil ex tàm ſuperbo animali mors reliquit præter inanes umbras.

CAPVT XXVII.

Recepta multis Philoſophorum opinio, mundum incendio periturum. Tota hæc mundi moles olim Vmbra futura.

CAPVT XXVIII.

Concluſio operis. item Hymnus ad Vmbram.

INDEX AVCTORVM.

Euclides.
Eusebius.

Festus.
Iul. Firmicus.

Galenus
Gellius.
Glycas.

Heliodorus.
Heraclides Ponticus.
Herodotus.
Hesiodus.
Higinus.
Hieronymus.
Homerus.
Horatius.

Irenæus
Iulianus.
Iulius Cæsar.
Iuvenalis.

Lactantius.
Lactantius Statii interpres.
Livius.
Lucanus.
Lucianus.

Macro-

Macrobius.
Martianus Capella.
Maximus Taurinensis.
Maximus Tyrius.
Minucius.

Orpheus.
Ovidius.

Paulus Ægineta.
Pererius.
Petronius.
Philostratus.
Pindarus.
Plato.
Plinius.
Plotinus.
Plutarchus.
Porphyrius.
Proclus.
Propertius.
Prudentius.
Psellus.
Ptolemæus.

Quintilianus.

Sallustius.
Scholiastes Aristophanis.

Scholiastes Theocriti.
Scholiastes Apollonii.
Seneca.
Servius.
Sophocles.
Statius.
Stesichorus.
Ioan. Stobæus.
Strabo.
Suetonius.
Suidas.
Symphosius.
Synesius.

Tacitus.
Terentianus.
Tertullianus.
Theodoretus.
Theon.
Tibullus.
Timæus Locrus.

Valerius Flaccus.
Valerius Maximus.
M. Varro.
Virgilius.
Vitruvius.

RE-

RERVM MEMORABILIVM INDEX.

A.

Coro-

Fata

 Hesio-

Lala

Lydi-

Nocte

Pictu-

Quies

Socra-

Stoici

X.

Z.

F I N I S

P. 17. l. 7. mundi corpore: Nullū &c, verba hæc præcedentibus conjūgenda uno contextu. P. 19. l. 20. graudus, gradus. P. 23. l. 4. folus, folis P. 31. l. 23. decreata, decreta P. 32. l. 4. quod, quos. P. 34. lin ult. five, fine. P. 50. l. 12. torqueant, torpeant. P. 54. l. 11. fioe, fine. l. 14. fubfecti, fubuecti. P. 66. l. 5. ratine, ratione. P. 73. l. 17. gnomonos, gnomones. l. 21. patte, parte. P. 74. l. 11. auguftus, anguftus l 22. Pœnas pœnus. P. 75. l. 4. cœlibus, cædibus. P. 78. l. 8. hac, has. P. 86. l. 14. erudiendis, eruendis P. 89. l. 18. evocavit, evocarunt, exacuit, exacuerunt. P. 98. l. 20. poft vocem: mutata, comma deleatur. P. 99. præcipuunt, præcipiunt. P. 105. l. 20. potentis, petentis. P. 106. l. 15. effinxiffe umbram. effinxit umbra. P. 107. apparuit, aperuit. P. 108. l. 7. vox: et, deleatur. P. 110. poft vocem; confumat, comma deleatur. P. 112. l. 3. poft voculā: quoq;, comma deleatur P. 113. l. 9. hominum, hominem. P. 114. l. 16. alias, alas. l. 17. poft vocem: umbræ, comma deleatur. P. 116. l. 2. vox: pené. deleatur. P. 124. l. 2. permadere, permanere.

manere. lin. penult: quiqquam, quicquam. P.126. l. 6. post vocem aggeres, comma deleatur. l. 16. qudiquid, quicquid. P. 132. l. 11. dedita, l. didita. 144. l. 10. reliquit. relinquit.

Sunt & alia infinita per auctoris absentiam, operarum negligentia commissa, quæ æquus lector excusabit & emendabit.